

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА «КРОК»
Навчально-науковий інститут психології
Кафедра психології

Гуцуляк Юлія Ярославівна

УДК 159.9

Кваліфікаційна робота

Психологічні умови розвитку творчого мислення студентів-майбутніх
психологів

053 «Психологія»

«Організаційна психологія»

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр

Кваліфікаційна робота містить результати власних доробок.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело _____ Ю.Я.Гуцуляк

Науковий керівник (консультант) Петрунько Ольга Володимирівна, доктор
психологічних наук, старший науковий
співробітник

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ.....	7
1.1. Поняття основ розвитку творчих здібностей студентів.....	7
1.2. Психологічні чинники розвитку творчого мислення студентів-майбутніх психологів у процесі навчання	11
1.3. Проблеми формування творчого мислення.....	17
1.4. Загальні підходи та етапи проведення емпіричного дослідження студентів-майбутніх психологів.....	22
Висновки до розділу 1	25
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ПСИХОЛОГІЧНИХ УМОВ НА РОЗВИТОК ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ	28
2.1. Організація дослідження та методики для діагностики рівня творчості студентів-психологів.....	28
2.2. Аналіз результатів дослідження студентів-майбутніх психологів	31
Висновки до розділу 2	41
РОЗДІЛ 3 ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ТА ЗАСОБИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ.....	44
3.1. Роль самоосвіти майбутнього психолога та функція інформаційно-комунікаційних технологій у цьому процесі.....	44
3.2. Перспективи та проблеми післядипломної освіти у студентів-майбутніх психологів	49
3.3. Технології навчання та програма розвитку креативних здібностей студентів.....	54
3.4. Програма оптимізації мотиваційної сфери розвитку творчого мислення студентів-майбутніх психологів	57
Висновки до розділу 3	68
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	76
ДОДАТКИ.....	83

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасному суспільстві підготовка фахівців орієнтована на формування у людини творчого мислення, потреби постійно самовдосконалюватись і самостійно поповнювати свої знання. Підготовка майбутніх психологів покликана забезпечити високий рівень їх освіченості, соціальної активності та спрямована на розвиток етичних почуттів, емоційної культури і творчого початку, тобто тих якостей особистості, які сприятимуть підвищенню рівня готовності майбутніх психологів до виконання своїх професійних зобов'язань.

Актуальність і доцільність дослідження проблеми психологічних умов розвитку творчого мислення студентів-майбутніх психологів зумовлені специфікою їхньої діяльності. Динамічні перетворення, які відбуваються в економічному, політичному, соціальному житті нашої країни, посилюють потребу в діяльних, творчомислячих фахівцях, здатних самостійно висувати й вирішувати багатоаспектні завдання в нестандартних умовах професійної діяльності.

У сучасному світі проблема творчості є надзвичайно актуальною, й навіть можна сказати, що це "проблема століття". Ідея творчості завжди була об'єктом зацікавлення мислителів різних епох, які намагалися створити "теорію творчості". Зокрема, З. Фрейд вважав, що творча діяльність є результатом перенесення статевого потягу на інші сфери життя, А. Адлер вбачав у творчості спосіб компенсування комплексу неповноцінності, К. Юнг бачив у феномені творчості прояв архетипів колективного несвідомого.

Значну увагу проблемі творчості приділяють в педагогіці, де розробляються різні теорії навчання, спрямовані на креативний розвиток дітей. Такі педагоги, як Я. Л. Пономарьов, А. З. Рахімов, В. В. Давидов, Д. Б. Ельконін, М. І. Махмутов і Л. М. Матюшкін, працюють над розробкою теорій, які враховують роль креативності у загальній системі навчання. Крім того, важливий внесок у педагогіку зробили Л. В. Занков, Л. С. Виготський, С. Л. Рубінштейн, А. Н. Леонтьєв, які розвивали ідеї про розвивальне

навчання та діяльнісний підхід до навчання.

Питання формування творчої особистості та професійної креативності розглядаються у міждисциплінарному контексті, і сьогодні в сучасній психолого-педагогічній літературі особистості, визначає її готовність до нестандартного мислення й поведінки. Творча обдарованість стає запорукою економічного процвітання й засобом престижу. Тому перед практичною освітою постає завдання виховання креативної особистості, здатної до творчої діяльності в різних сферах життя.

Однією з тенденцій розвитку цивілізації в сучасному світі є попит суспільства на творчу особистість із креативними характеристиками. Дійсно, неординарне рішення проблем, вміння бачити щось особливе у звичайному, здатність працювати в незвичних обставинах, швидко переключатись з одного виду роботи на інший - усі ці характеристики символізують людину з креативним (дивергентним мисленням).

Креативність розглядається як важливий складник особистості професіонала, а професійна креативність пов'язана зі здатністю людини бути здатним швидко знаходити і успішно використовувати новаторські та оригінальні ідеї для вирішення професійних задач, самореалізовуватись в професії, отримувати задоволення від неї.

Хоча вітчизняній і зарубіжній науці розроблено цілий комплекс значущих теорій навчання, в галузі, яку я досліджую, все ще залишається багато невирішених проблем.

Мета дослідження — теоретично та емпірично дослідити психологічні умови розвитку творчого мислення студентів–майбутніх психологів.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз психологічних умов розвитку творчих здібностей студентів-майбутніх психологів та теоретично дослідити формування творчого мислення студентів у процесі навчання.

2. Проаналізувати проблему психологічних умов формування творчого мислення студентів.

3. Провести емпіричне дослідження умов розвитку творчого мислення студентів-майбутніх психологів.

4. Надати рекомендації студентам та викладачам для покращення умов розвитку творчих здібностей студентів-майбутніх психологів.

Об'єкт дослідження: Творче мислення студентів-майбутніх психологів.

Предмет дослідження: Психологічні умови розвитку творчого мислення студентів-майбутніх психологів.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та виконання завдань було використано різноманітні методи включаючи теоретичні методи, такі як аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, систематизація та класифікація. Ці методи були використані для визначення базових понять проблеми, розробки моделі психологічних умов розвитку особистості та виявлення психологічних чинників її розвитку, а також для побудови типології студентів за різними показниками.

Було використано для реалізації завдання комплекс емпіричних методик в такому порядку:

1. Методика «Рівень самоактуалізації» (САМОАЛ) А. В. Лазуткіна в адаптації Н. Ф. Калиною – методика допомагає з'ясувати загальний рівень реалізації особистістю її потенційних можливостей, рівень самоактуалізації за окремими її виявами.

2. Методика «Мотивація професійної діяльності» К. Замфіра-А. О. Реана – для визначення виду мотивації.

3. Методика «Діагностика рівня емпатичних здібностей» - В. В. Бойка – для визначення рівня розвитку професійно важливих особистісних якостей.

4. Методика «Виявлення комунікативних і організаторських здібностей (КОЗ-2)» – Б. Федоришин.

5. Власне розроблена анкета, яка містить 5 питань, що дозволяють ідентифікувати особистість дослідження.

Обробка отриманих даних здійснювалася за допомогою статистичних методів у психології.

Наукова новизна одержаних результатів

уперше було:

— розроблено програму оптимізації розвитку психологічних умов розвитку творчого мислення студентів-майбутніх психологів;

удосконалено:

— питання ролі самоосвіти майбутнього психолога та функція інформаційно-комунікаційних технологій у цьому процесі;

— техніку навчання та програма розвитку креативних здібностей студентів.

Практичне значення результатів дослідження полягає в можливості застосування отриманих результатів для підготовки семінарів і навчальних завдань, а також активізації навчальної діяльності студентів. Крім теоретичного значення, дослідження має практичну вагу, оскільки психодіагностичний комплекс і програма розвитку креативного мислення, які були розроблені, можуть бути використані в практичній роботі психологів для розвитку креативного мислення.

Результати дослідження можуть бути корисні в роботі з особистісним зростанням студентів, підвищення рівня професіоналізму психологів, керівників шкіл, учнів і вчителів.

Експериментальна база дослідження: 30 студентів спеціальності “Психологія” 4 курсів бакалавру та магістратури Університету “КРОК”, м. Київ.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи складається зі вступу, трьох розділів, для детального розкриття містять підрозділи, висновків до кожного розділу, загальні висновки, список використаної літератури та додатки. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи 90 сторінок, основний обсяг 75 сторінок. Кількість таблиць у кваліфікаційній роботі – 5 таблиць.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

1.1. Поняття основ розвитку творчих здібностей студентів

Навчально-професійна діяльність складається з різних компонентів, які базуються на здібностях людини, таких як академічна, комунікативна, сенсомоторна та креативна. Ці компоненти взаємодіють між собою, забезпечуючи послідовні інтелектуальні та практичні дії з досягненням навчальної мети. Творчість, за думкою І. Канта, є основою пізнання і навчання, оскільки вона дозволяє подолати стереотипи та знаходити нові шляхи розвитку. Для того, щоб зміцнити творчу компоненту в навчальному процесі, необхідно формувати у студентів риси творчої особистості, що допоможуть їм самореалізуватися в майбутньому та розвиватися як професіонали в галузі психології.

Педагоги часто визначають творчу діяльність як процес створення чогось нового та оригінального, що виходить за межі вже існуючих знань. Для спонукання та удосконалення творчого мислення існують різні методики. Ефективність вирішення завдань творчого характеру залежить від індивідуального стилю мислення. Дослідження, а також висновки інших авторів, дозволяють виділити основні складові творчого потенціалу особистості:

1. Інтенсивно-пошукова мотивація – виявляються у збільшеній чутливості, певній вибірковості та динаміці психічних процесів. Це проявляється у допитливості, прагненні до створення нового та пошуку рішень для складних проблем. Індивіди з цим типом мотивації здатні швидко засвоювати нову інформацію та формувати асоціативні зв'язки.

2. Пізнавальна активність передбачає прояв інтересів, їх спрямованість, частоту та систематичність. Це також включає в себе порівняння, виділення еталонів для подальшого відбору та загальний інтелект, що виявляється в

швидкості оцінок та вибору шляху вирішення завдань. Люди з пізнавальною активністю можуть швидко опанувати нові навички, вміння та техніку праці.

3. Самостійність та незалежність передбачають наполегливість, цілеспрямованість, рішучість, працелюбство, систематичність у роботі, сміливість при прийнятті рішень та творчість, яка включає в себе здатність комбінувати, знаходити аналогії, реконструювати та шукати раціональні рішення. Також до складових самостійності входить здатність виробляти особистісні стратегії і тактики для вирішення спеціальних проблем та пошуку виходу з екстремальних ситуацій.

4. Чутливість до продуктів розумових процесів передбачає емоційне забарвлення окремих процесів, вплив почуттів на суб'єктивне оцінювання та вибір. Інтуїтивізм – здатність до швидких оцінок, рішень та прогнозів – також є складовою цієї категорії.

Для розвитку творчого мислення майбутнього-психолога використовуються методи ситуаційного навчання, що спонукають до постановки питань і пошуку шляхів розв'язання проблем. Креативність створює сприятливі умови для того, щоб студенти засвоїли свою майбутню професію, розкриває ключове джерело інтелектуальної діяльності – пізнавальну потребу та допомагає в становленні та самореалізації особистості. Вона допомагає студентам розвинути пізнавальну активність та зацікавленість у своїй професії, і стає центром, що закладає основу для їхнього розвитку та успішного засвоєння професійних знань та навичок. Для студента є надзвичайно важливим навчитися самостійно набувати знання, розвивати у собі необхідні навички і вміння для ефективного використання їх у майбутній професійній діяльності.

А. Вербицький розрізняє три форми навчально-професійної діяльності: базові, квазіпрофесійні та навчально-професійні.

Навчальна технологія описує цілісний алгоритм організації ефективного процесу засвоєння знань, умінь та навичок, який включає в себе оптимальну комбінацію основних компонентів навчання, таких як зміст, прийоми та

методи, форми та засоби, з урахуванням вимог наукової організації праці та збереження та зміцнення здоров'я учасників навчального процесу, для досягнення запланованих навчально-виховних результатів.

Існує два протилежних підходи до організації навчального процесу: один полягає у самостійному засвоєнні студентами навчальних курсів та дисциплін, працюючи індивідуально, тоді як другий – у навчанні студентів у групах під керівництвом викладачів, які використовують різні методи та засоби для організації сприйняття, розуміння, запам'ятовування та застосування знань, а також мотивації та контролю за результатами.

Суперечність між цими підходами спонукає до пошуку інтегративних моделей навчання, які б комбінували в собі ефективність аудиторного навчання з можливістю самостійної навчальної праці студента.

Запропонована нова технологія професійної освіти – професійно-креативне навчання, що включає дві складові: пошуково-дослідницьку та науково-дослідницьку діяльність. Для сприяння творчій складовій навчання, можна використовувати методи, які активізують мислення та евристичну діяльність, такі як мозковий штурм, синетика, метод фокальних об'єктів, метод морфологічного аналізу, контрольні питання, аплікації теорії, з'єднання, дефініції, експериментальне безладдя, протиріччя, критику, оновлення тощо.

В сучасних умовах освіта має вирішувати завдання навчання творчого мислення та прийняття рішень в складних і непередбачуваних ситуаціях, для чого потрібно застосовувати нові підходи та прогнозування, взяти на себе відповідальність за розвиток професійних знань і практик, оцінювання стратегічного розвитку команди та мати здатність до автономного та самостійного навчання. Креативна концепція навчання передбачає наявність у фахівців знань, які вони здобувають у процесі навчання та професійної діяльності на рівні новітніх досягнень. Ці знання становлять основу для оригінального мислення та інноваційної діяльності, зокрема, в контексті дослідницької роботи. Критичне осмислення проблем у навчанні та

професійній діяльності дозволить майбутнім фахівцям сфери послуг розв'язувати складні завдання та проблеми, які вимагають оновлення та інтеграції знань, часто в умовах неповної або недостатньої інформації та суперечливих вимог.

Для ефективного професійного навчання майбутніх фахівців необхідно використовувати лекції дослідницького типу як основне джерело навчальної інформації. Ці лекції мають на меті впровадження виробничих новітніх технік та технологій, а також нових форм організації роботи підприємств галузі у сучасних умовах ринку. Використання таких лекцій допомагає досягнути таких цілей: засвоєння студентами теоретичних знань; розвиток професійного мислення з метою використання сучасних технологій; стимулювання пізнавального інтересу до навчального матеріалу; формування професійної відповідальності стосовно кінцевого результату роботи.

Щоб підготувати спеціаліста, практична підготовка проводиться через проведення різних видів занять, таких як практичні, лабораторні, лабораторно-практичні, практики, курсове і дипломне (магістерське) проектування. Цей процес дозволяє розширити і поглибити знання з навчальних дисциплін, вивчити виробничі ситуації та технологічні процеси, покращити початкові навички і здобути нові, ознайомитись з професійними методиками та правилами, а також перевірити достовірність теоретичних знань.

Оцінювання знань і умінь є одним з найважливіших елементів навчального процесу, і правильна організація цього процесу значно впливає на ефективність професійної підготовки та якість фахових знань студентів. Контроль професійних знань і умінь виконує різні функції, такі як перевірна, навчальна, розвиваюча, виховна і методична.

Успішність навчального закладу в майбутньому буде визначатися здатністю створювати умови для розвитку нетрадиційного мислення та вміння адаптуватись до середовища. Ці умови включають:

1. Наявність пошукової мотивації, яка формує інтерес до навчального матеріалу та мотивацію навчальної діяльності.

2. Достатній рівень освіти та інтелекту, який дозволяє виконувати завдання систематично та зі спрямованістю на результат.
3. Розвиток пізнавальної активності через використання активних методів навчання та продуктивних дидактичних технологій.
4. Зниження регламентованості поведінки студентів у навчальному процесі, дозволяючи їм обирати навчальні предмети та завдання, а також виконувати індивідуальні завдання.
5. Створення творчого середовища та психологічно сприятливого клімату для творчості, наприклад, через організацію семінарів, дискусій, олімпіад, конференцій та використання групових методів роботи.
6. Соціальна підтримка творчої поведінки, така як заохочення, премії, дипломи та нагороди за творчість.

1.2. Психологічні чинники розвитку творчого мислення студентів-майбутніх психологів у процесі навчання

Потенційні можливості людського мозку – область насправді майже не вивчена. Ми можемо здогадуватися, на що здатна людина, тому постає питання перед наукою: які повинні бути умови зовнішнього та внутрішнього середовища.

М. Дружинін вважає, що механізм розвитку творчих здібностей (креативності) має наступний вигляд. На ґрунті загальної обдарованості під впливом мікросередовища та наслідування формується система мотивів та певних властивостей особистості (нонконформізм, незалежність, мотивація самоактуалізації тощо). У подальшому загальна обдарованість перетворюється на «актуальну» креативність[13].

У процесі опанування обраного виду діяльності креатив долає три послідовні етапи розвитку наслідувальної активності:

1. Наслідування- копіювання.
2. Творче наслідування
3. Наслідувальна творчість і лише найталановитіші креативи досягають

вищого етапу, де «починається невідоме» (створення нового).

Більшість людей віддають перевагу скоріше наслідуванню існуючих зразків у житті та професійній діяльності, ніж створенню чогось принципово нового.

Першим сенситивним (найбільш сприятливим) періодом для розвитку креативності є вік від 3 до 5 років. До трьох років з'являється потреба наслідувати дорослих, розвивається механізм копіювання їхньої поведінки. До 6 – 7 років активно розвивається права півкуля, яку називають «творчою». За наявності стимулюючих факторів середовища у дитини формується «первинна креативність» (загальна здібність до творчості або загальна креативність).

Після вступу до школи розвиток креативності уповільнюється, спостерігається її спад, вона переходить у латентний стан. Натомість у цей період починає швидко розвиватися ліва («логічна») півкуля мозку, вербальна пам'ять та інші складові інтелекту, зменшується роль несвідомого у поведінці, зростає критичність до себе, розсудливість. Діти загалом активно наслідують найбільш значущих для них дорослих (вчителів), за їхньою вказівкою навчаються осуджувати відхилення від нормативу і доволі охоче – особливо це стосується дівчат – сприймають «запропоновані» стереотипи поведінки.

У підлітковому та ранньому юнацькому віці на тлі вікової кризи та зламу попередніх соціальних стереотипів спостерігається другий сенситивний період у розвитку креативності.

Від 13 до 20 років на ґрунті загальної креативності формується спеціалізована креативність, тобто креативність у конкретній царині (музична, хореографічна, математична тощо). Особливу роль у цей період відіграє наявність професійних зразків, підтримка родини та однолітків. Окрім обрання конкретної сфери діяльності, визначається також «ідеальний» зразок творця, якому підліток намагається наслідувати, з яким ототожнює себе [1].

Обравши конкретну сферу діяльності, наступними важливими психологічними чинниками у формуванні креативності майбутнього-студента

психолога є:

1. Когнітивні чинники (О. М. Матюшкін, В. О. Моляко, Н. І. Пов'якель, Я. О. Пономарьов, М. О. Холодна, Дж. Гілфорд, С. Меднік) [31].

2. Особистісні чинники (О. М. Конопкін, В. М. М'ясищев, В. Е. Чудновський, Х. Гарднер, П. Торренс та ін.) [67].

3. Мотиваційні чинники (К. О. Абульханова-Славська, Т. Г. Богданова, Д. Б. Богоявленська, Т. М. Буякас, В. О. Моляко, В. М. Пушкін, О. К. Тихомиров, А. Маслоу, К. Поппер, Дж. Рензулі, К. Роджерс та ін.) [30].

До цього часу не було здійснено системного підходу до чіткого виділення та розрізнення факторів (незалежно від того, чи вони зовнішні чи внутрішні, об'єктивні або суб'єктивні, та чи сприяють вони розвитку чи гальмують його). На разі немає одного єдиного заміру чинників розвитку креативності, оскільки все індивідуально і однакові чинники для різних людей можуть відігратись по-іншому. Дослідження феномена креативного мислення практичними психологами може допомогти вивченню умов, які сприяють його розвитку на етапі професійної підготовки майбутніх фахівців у системі ВНЗ.

У структурі особистості практичного психолога багато дослідників визначають креативність і креативний потенціал мислення як професійно важливу складову й критерії професіоналізму (М. В. Бадалова, Н. І. Дунаєва, Н. Б. Завініченко, А. К. Маркова, Р. В. Овчарова, Н. І. Пов'якель, В. Д. Потапова, О. П. Саннікова, Є. Є. Сапогова, Т. С. Яценко та ін.) [74].

Багато дослідників визначають креативність та креативний потенціал мислення як професійно важливу складову та критерії професіоналізму в структурі особистості практичного психолога. Однак, хоча креативні характеристики мислення можуть бути передумовою творчої продуктивності професійної діяльності, ще недостатньо досліджено можливості формування певних властивостей креативного мислення майбутніх фахівців шляхом їх включення до практичної діяльності.

Тому дуже важливим завданням є впровадження репрезентативних

прийомів, методів, програм, креативно-розвивальних методів та технологій у навчальний процес для підготовки майбутніх психологів як "носіїв" інноваційної культури.

Майбутнє творчої діяльності психолога може залежати від його креативних здібностей, але поки що недостатньо вивчаються можливості формування цих здібностей через практичну діяльність. Отже, важливою задачею є впровадження різноманітних креативно-розвивальних методів і технологій у навчальний процес для підготовки майбутніх психологів як "носіїв" інноваційної культури.

Креативність відіграє важливу роль у професійній діяльності фахівців у багатьох галузях, таких як мистецтво, дизайн, наукові дослідження, інженерія, маркетинг та інші. Тому розвиток креативного мислення є важливим завданням для студентів, які планують працювати у таких галузях, а також для будь-якого майбутнього фахівця.

Важливо не тільки включати студентів у практичну діяльність, але й забезпечувати їх можливість ефективного самовизначення та саморозвитку у процесі навчання. Це передбачає впровадження інноваційних підходів до організації навчального процесу, таких як проектна методика, методи професійного самовизначення та саморозвитку, особистісно-орієнтоване навчання та інші.

Крім того, важливим аспектом є використання сучасних інформаційних технологій, які можуть допомогти студентам у розвитку креативних здібностей. Наприклад, використання спеціалізованих програм для створення презентацій, відео та аудіо матеріалів, а також онлайн-платформ для співпраці та обміну ідеями.

Формування креативних характеристик мислення майбутніх психологів є надзвичайно важливою задачею, яка передбачає використання різноманітних підходів та технологій у процесі навчання та самовдосконалення. Вирішення цієї задачі є ключовим у забезпеченні високої якості підготовки майбутніх практичних психологів, які зможуть успішно працювати у вимогливих умовах

сучасного ринку праці.

Студентський період є ідеальним часом для розвитку креативного мислення, оскільки в цей час студенти отримують нові знання, навички та досвід, що дозволяє їм дивитись на світ з нових поглядів та знайти незвичайні рішення для різних задач. Для розвитку креативності студентам можуть допомогти різні методи та техніки, такі як брейнштурмінг, мінливість точки зору, асоціативне мислення, аналогії та інші.

Розвиток креативного мислення є важливим завданням для студентів, яке допоможе їм стати більш успішними та ефективними фахівцями у майбутньому.

Автори розглядають креативність як необхідний елемент або критерій різноманітних особистісно-професійних блоків, підструктур та компонентів. Вони розглядають креативність як особистісний фактор, як показник професійного мислення та компетентності (М. В. Бадалова, Н. І. Пов'якель тощо), як критерій професійної придатності (А. К. Маркова, Р. В. Овчарова тощо), як складову кваліфікованої професійної свідомості (Н. Б. Завініченко, О. О. Сапогова) та як одну з ключових особистісно-професійних якостей психолога (М. В. Бадалова, Н. І. Дунаєва, Л. В. Мова, Р. В. Овчарова, Н. І. Пов'якель, В. Г. Панок, В. Д. Потапова, Н. В. Чепелєва тощо)[40].

Розроблена професіограми (рис. 1.1.) для майбутнього практичного психолога, включає в себе систему вимог до цієї професії. Креативне мислення та креативність представлені в ній як важливі компоненти творчої діяльності цього фахівця. Такі зображення можуть бути корисними для майбутніх студентів, щоб зрозуміти, які навички та якості потрібні для ефективної професійної діяльності в цій області.

Розвиток креативного мислення майбутніх психологів є важливим елементом їхньої підготовки до професійної діяльності. Для досягнення цієї мети необхідно впроваджувати в навчальний процес спеціальні методи та технології, що сприяють розвитку креативності та стимулюють творчу активність студентів. Однак, важливо розуміти, що креативність не є

самоціллю, а лише інструментом, який може допомогти психологу у вирішенні професійних задач.

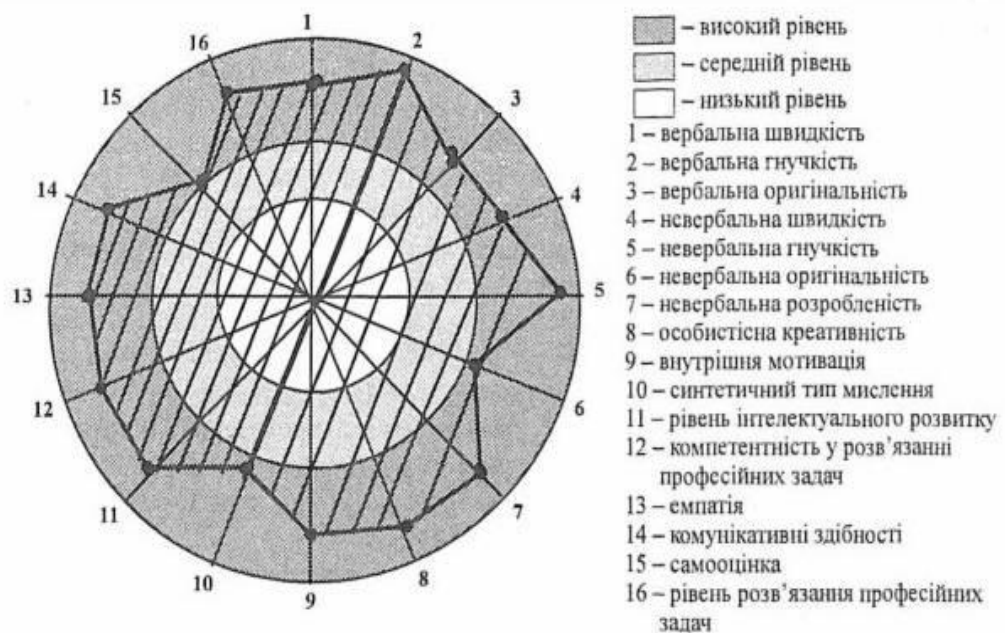

Рис. 1.1. Професіограма практичного психолога (за результатами опрацьованих джерел)

Хоча різні підходи визначають місце та роль креативного мислення в діяльності та особистості психолога (як структурно, так і функціонально), вони всі імпліцитно спрямовані на визначення умов і чинників професіоналізації, оскільки креативне мислення є загальним інваріантом професіоналізму. Крім того, ці підходи опосередковано досліджують умови та чинники розвитку креативного мислення у студентів-майбутніх психологів.

Важливо зазначити, що креативне мислення майбутнього психолога не є єдиним фактором, який визначає його професійну компетентність. Для успішної практики психології необхідно мати глибокі знання з психологічних теорій та методів, а також володіти навичками спілкування, емпатії та міжособистісних взаємин.

В подальшому дослідженні необхідно звернути увагу на взаємозв'язок між креативним мисленням та іншими професійними компетенціями психолога та розробити ефективні методики для їх інтеграції в підготовку майбутніх психологів.

Іншими словами, успішний розвиток креативного мислення майбутніх

практичних психологів залежить від рівня соціокультурного впливу на особистість, а також від її власної активності і структурної організації професіоналізації. Для ефективного управління процесом розвитку креативного мислення необхідно провести діагностику рівня розвитку цих характеристик, визначити психологічні чинники, які впливають на розвиток креативного мислення, і запровадити комплексну програму розвитку креативного мислення.

1.3. Проблеми формування творчого мислення

У сучасному світі, де з'являються нові технології та завдання, людям потрібно бути творчими, щоб ефективно вирішувати проблеми та досягати успіху. Творчість не є властивістю лише художникам або митцям, вона є необхідною у багатьох професіях, таких як науковці, інженери, підприємці та інші. Тому розвиток творчих вмінь і навичок є важливим завданням для сучасного освітнього процесу.

Наука вивчає проблему творчості з різних позицій, таких як когнітивна психологія, соціальна психологія та особистісна психологія. Результати цих досліджень дозволяють розуміти, як творчість виникає у людини, які чинники сприяють її розвитку та як її можна стимулювати.

Наприклад, дослідження показують, що творчість виникає у людини внаслідок взаємодії між різними когнітивними процесами, такими як увага, пам'ять, мислення та уявлення. Крім того, соціальні чинники, такі як культурні норми, впливають на те, як людина сприймає світ і розвиває свої творчі вміння.

Аналізуючи численну літературу з проблеми дослідження, можна виокремити три основні етапи розвитку проблематики креативного мислення (креативності). Згідно з такою хронологією розвитку теорій творчості, імпліцитний період вивчення творчості охоплює період з античності до кінця XIX століття. У цей період відбувалося формування уявлень про природу творчості, а також вивчення основних психологічних закономірностей процесів мислення, які відповідають принципам наукового детермінізму.

Експліцитний період вивчення творчості розпочався з кінця ХІХ століття і тривав до 80-х років ХХ століття. Цей період складався з інкубаційного та номінаційного періодів. У інкубаційному періоді відбувалося підготовче етап перед самим процесом творчості, коли ідеї формуються в підсвідомості. У номінаційному періоді відбувається вибір ідеї, яка буде реалізована у творчості.

Рефлексивний період вивчення творчості почався в 90-х роках ХХ століття і триває до початку ХХІ століття. Цей період пов'язаний з осмисленням і узагальненням результатів дослідження креативності та креативного мислення, а також з визначенням перспектив його розвитку. У цей період вивчення творчості більше зосереджено на процесах самоорганізації та емоційних аспектах творчості.

Ці характеристики креативного мислення розроблені вітчизняними авторами на основі концептуалізації Дж. Гілфорда та його послідовників. Однак, вони були поглиблені та конкретизовані з урахуванням специфіки вітчизняної психологічної науки та національної культури. Крім того, вони дозволяють більш точно вимірювати рівень креативного потенціалу людини та визначати його вклад у розв'язання творчих завдань. Отже, визначені характеристики креативного мислення є важливим інструментом для дослідження та розвитку креативності в різних сферах життя.

Його послідовник П. Торренс уважав характеристиками креативного мислення продуктивність, гнучкість, оригінальність. Вітчизняні автори поглибили й конкретизували виокремлені характеристики мислення, визначивши легкість генерування ідей при розробці стратегії пошуку, здатність до антиципації, прогнозування (О. М. Матюшкін); здатність до виявлення проблем, (Н. Б. Шумакова); витончене відчуття нового, реалізацію дослідницької (пізнавальної, пошукової) активності (Д. Н. Завалішина); гнучкість як готовність виходу за межі ситуації (І. Семенов, С. Степанов); чутливість до дисгармонії елементів у структурі проблеми та прагнення до корекції дисгармонії на основі інтелектуальної компетентності[31].

Вітчизняні автори звернули увагу на роль особистісних особливостей в креативному мисленні, зокрема на здатність до самовираження, самореалізації та рефлексії (О. М. Матюшкін); на наявність внутрішньої мотивації, автономності, відповідальності, ініціативності, самоконтролю (Н. Б. Шумакова); на відкритість досвіду, емоційну стійкість, творчий потенціал (Д. Н. Завалішина, А. В. Брушлінський); на наявність сильного мотиваційного компонента, інтелектуальної та емоційної регуляції, готовності до ризику (І. Н. Семенов, С. Ю. Степанов); на здатність до проблемного мислення, наявність цілеспрямованості, стійкості до ризику, емоційної стійкості, пізнавальної та інтелектуальної активності (О. Л. Туриніна)[10].

Відомі характеристики креативного мислення включають продуктивність, оригінальність, гнучкість, здатність до антиципації, прогнозування, здатність до виявлення проблем, витончене відчуття нового, готовність виходу за межі ситуації, чутливість до дисгармонії елементів у структурі проблеми та прагнення до корекції дисгармонії на основі інтелектуальної компетентності.

А. М. Єрмола відмічає, що у філософській та психолого-педагогічній літературі наявні різні трактування творчості, відмінні погляди на природу, об'єктивну основу та структуру творчого процесу, формування творчих здібностей людини та ін. І тут необхідно звернути увагу на багатоплановість вживання поняття «творчість». Його тлумачать як «діяльність», «процес», «конструктивний принцип пізнання», «самореалізацію» [17, с. 72].

А. М. Єрмола розглядає творчість як діяльність: творчість – це діяльність, результатом якої є створення нових матеріальних та духовних цінностей. Вона передбачає наявність у особистості цінностей, мотивів, знань і умінь, завдяки яким створюється продукт, що відрізняється новизною, оригінальністю й унікальністю[17].

Американський психолог П. Едвардс вважає, що творчість – це здатність знаходити нові рішення проблем або створювати нові виразні форми, що внесуть щось нове у життя індивіда; ця сила сприяє позитивній самооцінці та

забезпечує саморозвиток особистості.

В. В. Бойко в своїй статті «Теоретичні підходи до визначення сутності творчості» зазначає, що сучасні наукові дослідження показують, що творчість є багатомірним поняттям, яке може виявлятися в різних сферах життєдіяльності людини. Він підкреслює, що визначення поняття "творчість" залежить від того, яку концепцію пізнання та людської діяльності обирає дослідник. Також автор зазначає, що немає однозначного визначення поняття "творчість" і різні науковці можуть розуміти це поняття по-різному.

Теорія творчості В. О. Моляка стверджує, що творчий потенціал людини проявляється через цілісні процеси, в яких мислення та уява відіграють найбільшу роль. Це є основною ідеєю теорії.

Стратегії та тактики унікальних особистісних утворень та систем відображають генетичні та набуті настановлення, диспозиції, навички та вміння різного масштабу та суб'єктивного забарвлення, що дозволяє організувати творчі мисленні процеси, які включають створення задумів та їх реалізацію, формулювання гіпотез і так далі, адаптуючись до конкретних умов творчої діяльності[31].

Відповідно до В. О. Моляка, сучасні дослідження щодо природи творчого процесу різноманітні та суперечливі. Різні точки зору варіюються від уявлення, що процес протікає через чітко визначені етапи (логічний підхід), до повної невизначеності, хаотичності, непередбачуваності та некерованості з боку свідомості (інтуїтивний підхід) [30].

В. О. Моляко також зауважує, що творчий процес у кожному конкретному випадку є абсолютно непередбачуваним, і чим більше він є творчим, тим складнішою є розв'язувана суб'єктом задача і тим менш зрозумілим є характер його процесу [30].

Дійсно, значення підсвідомості в творчому процесі активно досліджується в рамках психології та когнітивної науки. В 50-х роках минулого століття А. Н. Леонтьєв та С. Л. Рубінштейн разом зі своїми учнями почали розробляти експерименти з використанням підказок, щоб вивчити

безсвідомі процеси в мисленні. Наприклад, у одному з досліджень було виявлено, що учасники, які отримали підказку для вирішення завдання, більш успішно його виконували, ніж ті, хто не отримував підказок, і їхні рішення були більш творчими[19]. Це підтверджує те, що підсвідомі процеси можуть впливати на творчість і важливі для розвитку творчості[25].

Дослідження виявили, що в творчому мисленні свідомі та безсвідомі компоненти нерозривно пов'язані між собою. А. В. Брушлінський, опираючись на результати експериментів, наголошує на тому, що обидва ці елементи взаємодіють у творчому процесі. О. К. Тихоміров в своїх експериментах продемонстрував, як формуються "невербалізовані операційні смисли" під час мислення, які є одиницями аналізу безсвідомого. Ці відкриття сприяють більш глибокому розумінню творчого процесу та розвитку ефективних методів стимулювання творчості.

Я. А. Пономарьов провів дослідження творчого процесу в лабораторних умовах та виявив, що ідеї для розв'язання творчих задач виникають з інтуїтивного, безсвідомого досвіду, де людина фіксує більше властивостей предметів, ніж на усвідомлюваному рівні. Під час розв'язання творчих задач, свідомо фіксованих властивостей недостатньо, тому суб'єкт звертається до інтуїтивного рівня, що може викликати емоційну активність. В. Н. Дружинін, розвиваючи ідеї В. Н. Пушкіна, стверджує, що творчий процес домінує безсвідомий рівень та свідомість грає пасивну роль як критерій творчого процесу [36, с. 120].

Д. В. Ушаков вважає, що опис творчості з використанням детермінованих зв'язків є неможливим через важливу роль безсвідомого в цьому процесі. Якщо систему можна однозначно описати за початковим станом, то неможливо описати виникнення нового і розвиток цієї системи. Але наявність детермінованості є необхідною умовою для опису процесів за допомогою законів[45].

А. М. Єрмола зазначає, що поняття "креативність" є невід'ємною частиною дослідження творчості в межах психології. Це поняття вивчають

такі вчені, Дж. Гілфорд, Я. А. Пономарьов, Н. Г. Фролов, Е. Г. Ярошевський та багато інших дослідників[17].

Сьогодні креативність є сталою категорією в психологічній науці, і дослідники визначили кілька основних аспектів, що включають предметно-процесуальний та рефлексивний аспекти. Перший аспект зосереджений на процесі вирішення творчих завдань, в той час як другий аспект охоплює продуктивно-результативну та соціально-управлінську сфери. У продуктивно-результативному аспекті розглядаються умови креативного розвитку, самовираження та непрямого управління творчим процесом в контексті навчання та виховання.

1.4. Загальні підходи та етапи проведення емпіричного дослідження студентів-майбутніх психологів

Програма розвитку креативності особистості студентів майбутніх психологів спрямована на формування таких якостей, як спонтанність, сенситивність, інтуїтивність, креативний потенціал, які є важливими для реалізації творчої пошукової активності. Ця програма передбачає систематичну взаємодію між індивідуальними якостями студента і змістом пошуково-пізнавальної діяльності практичної психології, що сприяє виявленню та розвитку найвищого ступеня творчих здібностей майбутніх фахівців.

Програма розвитку креативності може включати такі компоненти, як ігрові вправи, техніки збільшення гнучкості мислення, техніки вирішення проблем, техніки стимулювання інтуїції та інші. Ці методи допомагають студентам розширити межі свого мислення, розвинути креативні здібності та стати більш гнучкими в рішенні проблем.

Результатом використання програми розвитку креативності є формування у студентів здатності до творчої діяльності, яка є важливою для їх майбутньої професійної діяльності як практичних психологів. Здатність до творчості дозволить майбутнім фахівцям розробляти нові підходи до

розв'язання проблем клієнтів, що підвищить їх професійний рівень та вплив на суспільство в цілому.

Внутрішня готовність до творчого професійного практикування дійсно є важливою складовою успішної роботи практичного психолога. Ця готовність базується на розвитку особистісних якостей студентів, таких як самооцінка, самодисципліна, вміння критично мислити, відкритість до нового і нестандартного підходу до проблем. Важливо, щоб студенти отримували можливість застосовувати свої творчі здібності під час навчання, а також в процесі стажування та практичної роботи. Це допоможе їм набути необхідного досвіду та впевненості у своїх можливостях та здібностях.

У працях Г. О. Балла, М. І. Дяченка, Л. А. Кандибовича, А. В. Массанова, В. О. Моляко, М. І. Томчука, А. В. Фурмана, О. Я. Чебикіна та інших авторів зображена структура психологічної готовності особи до діяльності взагалі, а також її покомпонентний аналіз. Наприклад, готовність студентів ВНЗ до майбутньої професійної діяльності включає мотиви вибору професії, професійну спрямованість, професійно значущі риси-якості особистості, широкий обсяг знань, умінь і навичок, освоєні норми і цінності, емоційні та вольові властивості студента, його психічні установки, стани і тенденції [30].

Основні принципи діагностики творчих здібностей можна сформулювати наступним чином:

1. Творчі здібності характеризуються дивергентним мисленням, що означає здатність генерувати багато різних ідей та рішень для вирішення проблеми, відхиляючись від типових шаблонів мислення.

2. Тести виміру інтелекту, такі як тести IQ, які оцінюють швидкість і точність знаходження правильного рішення серед обмеженого набору варіантів, не є відповідними для виміру креативності.

3. Креативність можна розрізнити на вербальну (творче мислення, пов'язане зі словесними виразами) і невербальну (творче мислення, пов'язане з образами та візуальними сприйняттями).

4. Люди, які в основному використовують конвергентне мислення у повсякденному житті, мають тенденцію використовувати слова і образи, які мають асоціативний зв'язок з іншими словами. Стереотипи і шаблони мислення відрізняються для кожної культури або соціальної групи, тому вимірювання креативності повинно враховувати ці особливості.

5. Креативний мисленнєвий процес полягає в формуванні нових смислових асоціацій, які відхиляються від стереотипів. Відстань між новими асоціаціями та стереотипами може служити показником креативності особи.

На сьогодні існують три підходи до оцінки творчості:

1. Об'єктивно-психометричний підхід, який використовує неочевидні дослідження для діагностики здібностей та творчих характеристик особистості, уникнення впливу соціальної бажаності та передбачає якісну та кількісну оцінку результатів.

2. Суб'єктивно-психометричний підхід, який базується на самооцінці особистості за допомогою спеціалізованих тестів, але також використовує стандартизовану шкальну оцінку.

3. Суб'єктивний підхід, який відображає думку експертів (фахівців, педагогів, суспільства тощо) щодо творчого потенціалу та творчої продуктивності людини. Психометричний підхід в історії діагностики творчої обдарованості сформувався в XX столітті, коли Дж. Гілфорд вперше опублікував свою «кубічну» модель структури інтелекту (SOI) в контексті психології креативності.

Застосування різних методик для виявлення творчих здібностей дозволило встановити спільні принципи оцінки креативності, які включають:

1. Індекс продуктивності, який визначається як відношення кількості правильних відповідей до загальної кількості запитань;

2. Індекс оригінальності, який вимірюється як сума індексів оригінальності кожної відповіді, діленої на загальну кількість відповідей;

3. Індекс унікальності, який визначається як відношення кількості унікальних (не повторюються в вибірці) відповідей до загальної кількості

відповідей.

Для покращення якості опитування креативності важливо дотримуватися деяких ключових параметрів креативної середи, зокрема:

1. Відсутність обмежень за часом.
2. Мінімізація мотивації досягнення.
3. Відсутність мотивації до змагання та критики дій.
4. Відсутність жорсткої установки на творчість у тестовій інструкції.

Креативна середа створює умови для виявлення креативності, та високі показники опитування значно сприяють виявленню креативних особистостей.

У той же час, низькі результати опитування не є індикатором відсутності креативності у випробуваного, оскільки творчі прояви є спонтанними і не підлягають свідомому контролю.

Ціль дослідження полягає у вивченні особистісних якостей, мотивації, цінностей, загальній когнітивній обдарованості студентів-майбутніх психологів. В якості теоретичної гіпотези дослідження виступило припущення про те, що все ж таки основними чинниками розвитку креативного мислення майбутніх психологів були встановлені рівні соціокультурного впливу, які опосередковані особистісною активністю, і рівень організації суб'єкта професійного розвитку.

Висновки до розділу 1

1. Розвиток інтелекту в молодості є важливим фактором у розвитку творчих здібностей. Інтелектуальна розвиненість, а саме критичне мислення, аналітичність, уяву, увагу, пам'ять та інші складові, становлять основу для успішної творчої діяльності. Процес створення нового вимагає нестандартного підходу до вирішення проблеми, тому розвиток творчих здібностей передбачає формування вмій та навичок мислення "за межами".

Важливо також зазначити, що творчі можливості людини є необмеженими і невичерпними, оскільки кожна людина має свій унікальний досвід та свій особистісний підхід до вирішення проблем. Тому, розвиваючи

творчі здібності, ми допомагаємо людині виявляти та реалізовувати свій потенціал, що може призвести до нових відкриттів, інновацій та розвитку науки, технологій та культури.

2. Виконання реальних завдань з розробкою конкретних рекомендацій є ефективним методом навчання для формування творчих професійних знань у майбутніх студентів-психологів. Цей підхід дає можливість студентам не лише отримувати теоретичні знання, але й застосовувати їх на практиці, що сприяє розвитку їхньої творчої мислення і аналітичних навичок.

При виборі форм і методів навчання на теоретичному і практичному етапах професійного навчання важливо враховувати сучасні тенденції реформування освіти і вимоги освітнього стандарту. Аналіз професійної діяльності майбутнього психолога, з урахуванням творчого застосування професійних знань і умінь на конкретних виробничих посадах, допомагає визначити найбільш ефективні методи і підходи до навчання.

3. Наразі немає однозначних висновків про те, які чинники впливають на розвиток креативності, оскільки цей процес є індивідуальним і може відрізнятися для кожної людини. Проте дослідження феномена креативного мислення у майбутніх практичних психологів надає можливість подальшого вивчення умов його розвитку на етапі професійної підготовки в університетах.

Умови формування креативного мислення майбутніх психологів є важливою складовою їх особистості, яку визнають багато дослідників і критерієм професіоналізму. Це означає, що розвиток креативності і креативного потенціалу мислення є необхідним для успішного виконання професійних обов'язків практичного психолога.

Справді, творчість стає все більш важливою для успішної діяльності у сучасному світі, який постійно змінюється та вимагає нових рішень та інновацій. Розвиток творчих вмінь та здібностей може сприяти не тільки більш успішній професійній діяльності, але й поліпшенню загальної якості життя. Важливо розуміти, що творчість – це не щось, що вроджене, а складова, яку можна розвивати та вдосконалювати. Тому, навіть якщо людина не вважає

себе творчою, вона може навчитися бути більш творчою за допомогою спеціальних методик та підходів.

4. Готовність студентів до майбутньої професійної діяльності складається з декількох складових, які взаємодіють між собою. До них можна віднести такі: мотиви вибору професії: визначення того, чому саме студент обрав цю професію і які його цілі та мотивація для досягнення успіху у цій сфері; професійна спрямованість: позитивне ставлення до обраної професії, бажання досягати високих результатів у своїй діяльності, настановлення на продуктивну діяльність.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ПСИХОЛОГІЧНИХ УМОВ НА РОЗВИТОК ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

2.1. Організація дослідження та методики для діагностики рівня творчості студентів-психологів

Проведе дослідження було поділено на 4 етапи.

На **першому етапі** дослідження було обрано вибірку. Дослідження проводилось на базі Університету “КРОК”, м. Київ.

Вибірка дослідження – 30 студентів спеціальності “Психологія” бакалавру та магістратури. Вік досліджених мною респондентів становить від 21 до 55 років. Загальна кількість опитуваних – 30 студентів. 67% – жіноча стать (20 студенток), та 33% – чоловіча стать (10 студентів).

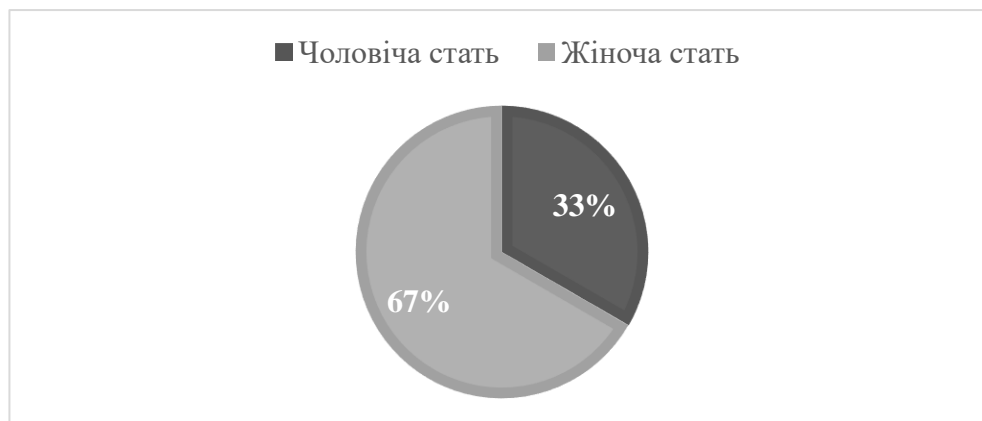

Рис. 2.1. Вибірка дослідження

На **другому етапі** дослідження для досягнення мети і вирішення поставлених завдань застосовувалися загальнонаукові методи дослідження: аналіз, порівняння, систематизація, узагальнення теоретичних і експериментальних даних. При виборі методик дослідження враховувались наступні фактори: доступність методик, можливість обробки дослідження, а також відповідність цілям і задачам дослідження.

Із метою дослідження особливостей креативного мислення використано такі методики в порядку:

— Методика «Рівень самоактуалізації» (САМОАЛ) А. В. Лазуткина в адаптації Н. Ф. Калиною – методика допомагає з'ясувати загальний рівень реалізації особистістю її потенційних можливостей, рівень самоактуалізації за окремими її виявами.

— Методика «Мотивація професійної діяльності» К. Замфіра – А. О. Реана - для визначення виду мотивації.

— Методика «Діагностика рівня емпатичних здібностей» – В. В. Бойка – для визначення рівня розвитку професійно важливих особистісних якостей.

— Методика «Виявлення комунікативних і організаторських здібностей (КОЗ-2)» – Б. Федоришин.

Методика «Рівень самоактуалізації» (САМОАЛ) А. В. Лазуткина в адаптації Н. Ф. Калиною

Методика допомагає встановити загальний рівень використання особистістю своїх потенційних можливостей. Також надати людині можливості сформулювати напрямки самовдосконалення.

У 1963 році учениця А. Маслоу Еверетт Шостром спробувала виміряти рівень самоактуалізації шляхом створення опитувача POI (Personal Orientation Inventory). Опитувач включав дві головні шкали особистісної орієнтації: перша шкала (тимчасова) показувала, наскільки людина схильна жити в теперішньому часі, не відкладаючи речі на майбутнє або не намагаючись повернутись в минуле, а друга (опори чи підтримки) вимірювала здатність особистості спиратися на себе, а не на очікування або оцінки інших людей.

Опитувач Е. Шостром був перекладений і вдосконалений групою московських психологів (Л. Я. Гозлином, Ю. Е. Альшиною, М. В. Загікою і М. В. Кроз) і надрукований в 1987 році під назвою “Самоактуалізаційний тест”.

Мною було обрано адаптацію тесту POI, що називається САМОАЛ. Ця методика була розроблена з урахуванням специфічних особливостей самоактуалізації в нашому постіндустріальному суспільстві. Крім того,

структура опитувача (типи шкал) та формування діагностичних суджень пройшли суттєві зміни. Перший варіант САМОАЛ був розроблений у період з 1983 по 1994 рік, і в його стандартизації та валідації взяв участь психолог О. В. Лазукін. (додаток А).

Методика «Мотивація професійної діяльності» К. Замфіра – А. О. Реана

Ця методика призначена для визначення мотивації професійної діяльності. Її основу становлять концепції зовнішньої та внутрішньої мотивації. Якщо особистості важлива сама діяльність, то говорять про внутрішню мотивацію. З іншого боку, якщо основою мотивації є бажання задовольнити зовнішні потреби, наприклад, соціальний престиж чи висока заробітна плата, то це вважається зовнішньою мотивацією.

Самі ж зовнішні мотиви тут диференціюються на зовнішні позитивні та зовнішні негативні. Зовнішні позитивні мотиви, безперечно, більш ефективні та бажані ніж негативні мотиви.

Опитуваним пропонується прочитати перераховані мотиви професійної діяльності та надати оцінку їх значущості за п'ятибальною шкалою (додаток Б).

Методика «Діагностика рівня емпатичних здібностей» - В. В. Бойка

Ця методика визначає рівень розвитку професійно важливих особистісних якостей. Призначена для оцінки вміння співпереживати та розуміти думки та почуття іншого. Емпатія передбачає осмислене уявлення внутрішнього світу партнера, вона швидше і легше виникає у разі подібності поведінкових та емоційних реакцій. Розрізняють три види емпатії: емоційну емпатію, когнітивну та предикативну емпатію.

Проводиться аналіз показників окремих шкал та загальна сумарна оцінка рівня емпатії. Оцінки на кожній шкалі можуть бути в діапазоні від 0 до 6 балів і вказувати на важливість певного параметру в структурі емпатії (додаток В).

Методика “Виявлення комунікативних і організаторських здібностей (КОЗ-2)” - Б. Федоришин

Для оцінювання рівня розвитку комунікативних та організаторських здібностей у спеціаліста є важливими якостями, а також для визначення властивостей емоційно-вольової сфери, можна використовувати методику "КОЗ-2" (Б. Федоришин). Ця методика допомагає виявити такі вміння, як швидке та чітко налагодження ділових та товариських контактів, бажання розширювати їх, впливати на людей та проявляти ініціативу.

Опитуваним пропонують прочитати та надати відповідь на 40 запитань “так” або “ні” (додаток Г).

2.2. Аналіз результатів дослідження студентів-майбутніх психологів

У відповідності до розробленої програми дослідження, на третьому етапі було проведено дослідження для вияву психологічних умов розвитку творчого мислення студентів-майбутніх психологів. З цією метою проводились такі методики: методика «Рівень самоактуалізації» (САМОАЛ) А. В. Лазуткина в адаптації Н. Ф. Калиною, методика «Мотивація професійної діяльності» К. Замфіра – А. О. Реана, методика «Діагностика рівня емпатичних здібностей» – В. В. Бойка, методика “Виявлення комунікативних і організаторських здібностей (КОЗ-2)” – Б. Федоришин, а також власне розроблена анкета, яка містить 5 питань, що дозволяють ідентифікувати особистість цього дослідження.

Результати опитування за заявленими методиками дають можливість проаналізувати питання про психологічні умови розвитку творчого мислення студентів, з'ясувавши загальний рівень реалізації особистістю її потенційних можливостей та рівень самоактуалізації за окремими її виявими. Також виявити види мотивації студентів, визначити рівень розвитку професійно важливих особистісних якостей, як емпатія та визначити рівень комунікативних здібностей (таблиці 2.1, 2.2, 2.3 та 2.4).

Середнє значення показників за методикою «Рівень самоактуалізації» (САМОАЛ) А. В. Лазуткіна в адаптації

Н. Ф. Калиною

Шкали самоактуалізації	Середня оцінка	Середнє значення	Стандартне відхилення
1. Шкала орієнтації в часі	9,0 балів	11,93	17,8
2. Шкала цінностей	10,6 балів	10,66	1,21
3. Погляд на природу	7,6 балів	7,66	2,45
4. Висока потреба в пізнанні	6,3 балів	6,31	2,63
5. Креативність/ Прагнення до творчості	11,0 балів	9,23	1,52
6. Автономність	7,8 балів	8,1	1,56
7. Спонтанність	7,7 балів	7,73	1,85
8. Саморозуміння	11,0 балів	10,96	3,47
9. Аутосимпатія	8,8 балів	8,85	3,12
10. Шкала контактності	7,6 балів	7,6	2,69
11. Шкала гнучкості	6,2 балів	5,3	1,84

Розглянувши таблицю (додаток Д), можна зробити висновок, що у більшій кількості респондентів зафіксовано найбільше балів за шкалою саморозуміння. Серед 30 опитуваних 14 студентів набрали максимальний рівень за шкалою (від 10 до 18 балів в середньому, середній бал – 11 – 12%).

Значення за відсотками: шкала орієнтації в часі – 10%, шкала цінностей – 11%, погляд на природу – 7,6 %, висока потреба в пізнанні – 6,3%, креативність – 11,0%, автономність – 7,8%, спонтанність – 7,7%, саморозуміння – 11,0%, аутосимпатія – 8,8%, шкала контактності – 7,6%, шкала гнучкості – 6,2%.

Якщо людина має високий показник за цією шкалою, це свідчить про те, що вона дуже чутлива і сензитивна до своїх власних бажань і потреб. Такі люди не розвивають психологічних захистів, які можуть заважати їм адекватно сприймати і оцінювати себе, і вони не схильні змінювати свої смаки і оцінки, щоб відповідати зовнішнім соціальним стандартам.

Це свідчить про те, що студент-майбутній психолог у своїй роботі буде

впевнено відчувати себе у своїй практичній та науковій діяльності, адже одним з головних показників кваліфікованого психолога – це здорова психіка та врівноважена самооцінка та саморозуміння.

Високий середній бал (11 балів) набрала шкала – креативність 12%. Це неодмінний атрибут самоактуалізації, який можна назвати творчим ставленням до життя. Майбутнім психологам потрібно завжди знаходити креативні та творчі вирішення стандартних та нестандартних завдань. Високий рівень креативної самоактуалізації свідчить про прагнення до якомога повнішого виявлення і розвитку своїх особистісних можливостей, що являється однією з психологічних умов розвитку креативного мислення майбутніх психологів.

Високий бал – 10,6 набрала шкала цінностей – 11%. Це свідчить, що людина поділяє цінності особи, яка самоактуалізується. До числа цінностей можна віднести за Абрахамом Маслоу такі, як істина, добро, краса, цілісність, відсутність роздвоєння, простота, легкість, досконалість та багато інших. Перевага цих цінностей вказує на прагнення до гармонійного буття і здорових стосунків з людьми.

Найнижчий показник набрала шкала гнучкості – 6,2 бали – 7%. Це свідчить про те, що у респондентів є тенденція до соціальних стереотипів та неспроможністю швидкого самовираження в спілкуванні. Люди з низькою шкалою гнучкості схильні до фальшу та маніпуляцій, створюють стратегії та тактики управління. На мою думку, такий показник залежить від професійної деформації студентів.

Проте, якщо порівнювати з нормами, які надаються у інтерпретації до методики – це середній рівень вираженості за шкалою (від 5 до 10 балів) (додаток А).

Результати за методикою «Мотивація професійної діяльності» К. Замфіра – А. О. Реана

Методика, що застосовується, призначена для оцінки мотивації професійної діяльності і ґрунтується на розрізненні зовнішньої та внутрішньої

мотивації. Зовнішня мотивація, натомість, базується на прагненні до задоволення зовнішніх потреб, таких як соціальний престиж чи заробітна плата, пов'язаних з професійною діяльністю.

Обробка результатів відбувається наступним чином: підраховуються показники внутрішньої мотивації (ВМ), зовнішньої позитивної (ЗПМ) та зовнішньої негативної (ЗНМ) у відповідності до ключів (додаток Б).

Таблиця 2.2.

Мотиваційний комплекс

№ з/п	Комплекси мотивації	Середнє значення
1.	Внутрішня мотивація (ВМ)	1, 6 балів
2.	Зовнішня позитивна мотивація (ЗПМ)	1, 2 балів
3.	Зовнішня негативна мотивація (ЗНМ)	0,7 балів

Значення у відсотках: ВМ – 46%, ЗПМ – 34%, ЗНМ – 20%.

Відповіді респондентів за ВП варіюється від 4,5 балів до 5 з 5 можливих балів – це свідчить про високий показник внутрішньої мотивації. Відповідаючи на питання про задоволеність процесом роботи та навчання та подальшої можливості найбільш повної самореалізації саме в обраній діяльності, всі респонденти обирали значення балу від 4 до 5. Середнє значення ВП – 1,6 бали (46%).

Показник зовнішньої позитивної мотивація у даному дослідженні варіюється від 2 балів до 5, що свідчить про середню оцінку важливості мотивації до професії. Середнє значення ЗПМ – 1,2 бали (34%).

Зовнішні позитивні мотиви відносяться до стимулів, які спонукають людину до діяльності через позитивні аспекти, такі як похвала, визнання, підтримка, подяка, преміювання, нагороди та інші. Зовнішня позитивна мотивація передбачає, що людина очікує винагороди ззовні, від керівництва або соціального оточення, і відчуває задоволення від отримання позитивних емоцій, пов'язаних з таким стимулом. Зовнішня позитивна мотивація є одним з методів "пряника", який пробуджує бажання працювати і ґрунтується на позитивних емоціях. Прикладами зовнішньої позитивної мотивації можуть

бути преміювання та подяки, а також інші форми заохочення.

Наступна шкала ЗНМ – визначає мотивацію, спрямовану на уникнення негативних наслідків або покарання. Цей метод можна назвати "методом батога" або "мотивацією від". Прикладами зовнішньої негативної мотивації можуть бути догана, осуд, звільнення тощо.

За результатами ця шкала мотивація набрала найменше балів – від 1 до 3,6 балів, а середнє значення ЗНМ – 0,7 балів (20%). Це свідчить про те, що психологічною основою цього виду мотивації може бути страх. Один тип сполучення називається «мотивація до» і включає в себе високий рівень внутрішньої мотивації, де людина працює з задоволенням і виконує свої завдання для отримання позитивних результатів та задоволення від самого процесу роботи. Зовнішня позитивна мотивація (наприклад, похвала або премія) діє як додатковий стимул до діяльності.

Другий тип сполучення називається «мотивація від» і включає в себе високий рівень внутрішньої мотивації, де людина працює з метою уникнення негативних наслідків, які можуть виникнути у разі невиконання завдань. Однак, у цьому типі сполучення зовнішня негативна мотивація (наприклад, критика або покарання) може знижувати ефективність роботи, так як страх і стрес можуть перешкоджати продуктивності. На підставі отриманих результатів визначається мотиваційний комплекс особистості. Він уявляє собою тип співвідношення між собою трьох видів мотивації: ВМ, ЗПМ, ЗНМ. До найкращих, оптимальних мотиваційних комплексів слід відносити два типи сполучення:

$ВМ > ЗПМ > ЗНМ$ та $ВМ = ЗПМ > ЗНМ$.

Найгіршим мотиваційним комплексом є тип $ЗНМ > ЗПМ > ВМ$.

В даному емпіричному дослідженні ми маємо такий мотиваційний комплекс:

$ВМ (1,6 \text{ балів}) > ЗПМ (1,2 \text{ балів}) > ЗНМ (0,7 \text{ балів})$.

Такі результати свідчать про оптимальну мотивацію до професійної діяльності.

Розглядаючи отримані відповіді, можна зробити висновок, що найбільш важливими серед мотивів професійної діяльності для студентів-майбутніх психологів є чинники: задоволення від процесу та результатів своєї роботи; можливості самореалізації в управлінській діяльності; отримання адекватної грошової винагороди за свою роботу.

Згідно з дослідженням, більшість студентів проявляють високий рівень внутрішньої мотивації до професійної діяльності, що означає, що вони самі зацікавлені в успішному виконанні своїх завдань. Більшість респондентів також орієнтовані на позитивну мотивацію та прагнуть отримати підтримку від управління освітою. У своїй професійній діяльності студенти найбільше цінують задоволення від процесу та результатів своєї роботи, можливості самореалізації та отримання адекватної грошової винагороди. Ці фактори можуть бути важливими при виборі майбутньої кар'єри та плануванні своєї професійної діяльності.

Внутрішня мотивація студентів щодо професійної діяльності зазвичай забезпечує їхню ефективність та високу якість виконання роботи. Важливо, щоб органи управління освітою забезпечували студентам можливість професійного розвитку, підтримували соціальний статус та престиж професії, а також надавали можливість впливу на соціальне оточення.

Тому, важливо бути уважними до мотиваційних факторів, які використовуються в управлінні та спілкуванні з підлеглими, щоб не створювати негативних умов та забезпечити оптимальні умови для розвитку внутрішньої мотивації працівників. Оптимальний мотиваційний комплекс, який би поєднував в собі різноманітні мотиваційні фактори та дозволяв би підтримувати високий рівень внутрішньої мотивації, може забезпечити успішну діяльність організації та досягнення поставлених цілей.

Наступна методика діагностики рівня емпатичних здібностей В. В. Бойка дозволяє проаналізувати показники окремих шкал (каналів емпатії) і загальну сумарну оцінку рівня емпатії.

Емпатія передбачає осмислене уявлення внутрішнього світу партнера,

вона швидше і легше виникає у разі подібності поведінкових та емоційних реакцій. Розрізняють три види емпатії: емоційну емпатію, когнітивну та предикативну емпатію, що виявляється як здатність людини передбачати реакції іншого в конкретних ситуаціях.

Таблиця 2.3.

**Результати за методикою «Діагностика рівня емпатичних здібностей»
- В. В. Бойка**

Оціночна шкала опитування	Середнє значення	Стандартне відхилення
1. Раціональна	3,23	1,47
2. Емоційна	3,4	1,42
3. Інтуїтивна	3,4	1,40
4. Емпатична	3,66	1,39
5. Проникна	3,83	1,20
6. Ідентифікація	3,9	1,53

Після проведення опитування аналізуються показники окремих шкал та загальна сумарна оцінка. Оцінки по кожній з шкал можуть варіюватись від 0 до 6 і це вказує на значущість конкретного параметра у структурі емпатії.

Найбільше балів по окремим шкалам набрали канали ідентифікація та проникна здатність в емпатії. Ці дві шкали оцінюються, як важлива комунікативні властивість людини, котра вміє створювати атмосферу відкритості. Канал ідентифікації – це неодмінна умова успішної емпатії для майбутнього психолога.

Ці висновки та результати співпадають з результатами за методикою «Рівень самоактуалізації» (САМОАЛ), що знову вказує на те, що на психологічні умови готовності студентів ВНЗ до майбутньої професійної діяльності охоплюються такими складовими, як професійно значущі риси-якості особистості, мотиви вибору професії, професійну спрямованість (позитивне ставлення до своєї професії, настановлення на продуктивну діяльність).

По сумарному рівні по всіх шкалах (додаток К) респонденти набрали

такі бали: дуже низький рівень емпатії (від 0 до 14 балів) – 0 студентів, нижчий від середнього рівень (від 15 до 21 балів) – 17 студентів, середній рівень (від 22 до 29 балів) – 13 студентів, дуже високий рівень (від 30 до 36 балів) – 0 студентів.

Тобто, по низькій шкалі рівня емпатії ми отримали – 0%, за наступною шкалою – 57%, за середнім рівнем – 47% та жодного респондента за дуже високим рівнем емпатії.

Рис. 3.1. Результати дослідження за методикою В.В. Бойка

Такі показники свідчать про середній та нижче середнього рівні емпатії. В такому рівні люди тримають під контролем свої почуття, думки, емоції. Розуміють емоційне метушіння інших людей, але вважають, що не варто виставляти свої почуття на показ, а також пересікати «емоційні кордони» інших людей.

Наступне дослідження виявляє професійно важливі якості спеціаліста з соціальних наук: комунікативні та організаторські здібності, властивості емоційно-вольової сфери.

Для оцінювання рівня розвитку комунікативних та організаторських здібностей користуються методикою “КОС-2” (Б. Федоришин). Цей інструмент дозволяє виявити наявність таких навичок, як швидке та ефективно налагодження ділових і соціальних контактів, бажання розширювати їх, здатність впливати на людей і бути ініціативним.

Результати за методикою “Виявлення комунікативних і організаторських здібностей (КОЗ-2)” - Б. Федоришин

Коефіцієнт комунікативних або організаторських схильностей K – це відношення кількості відповідей, що збігаються з ключем (додаток Г), до числа 20: $K = x/20$.

Оцінний коефіцієнт (K) – це первинна кількісна характеристика. Для якісної стандартизації результатів дослідження використовуються шкали оцінок, в яких тому чи іншому діапазону кількісних показників K відповідає визначена оцінка. Наприклад, у Вас кількість відповідей, що збіглися, виявилась рівною 19 за шкалою комунікативних схильностей і 16 – за шкалою організаторських схильностей.

Користуючись формулою, вираховуємо, наприклад: $K(\text{ком}) = 19/20 = 0,95$ і $K(\text{орг}) = 16/20 = 0,8$.

Після запису результатів досліджень у бланк відповідей (додаток Л) порівнюємо їх з поданими у методиці шкалами оцінок комунікативних та організаторських схильностей (додаток Г).

Результати за методикою “Виявлення комунікативних і організаторських здібностей (КОЗ-2)”

Шкали оцінок схильностей	Середнє значення	Стандартне відхилення
Шкала оцінок комунікативних схильностей	0,56	0,60
Шкала оцінок організаторських схильностей	0,28	0,13

Отримані дані свідчать про велике розшарування отриманих відповідей. Однакове середнє значення відповідей респондентів за коефіцієнтом комунікативних схильностей – $K(\text{ком})$ набрали шкали: низька та середня. Низький рівень свідчить про малу схильність до комунікативної діяльності.

Ті, хто отримав оцінку “5” (дуже високий рівень), цих людей можна віднести до групи з найбільш високим рівнем комунікативних та організаторських здібностей. Вони здатні швидко орієнтуватись у складних

ситуаціях, поводитись впевнено в новому колективі, проявляти ініціативу, приймати самостійні рішення та відстоювати свою думку. Такі люди відчують себе комфортно в незнайомій компанії, вміють організувати різноманітні ігри та колективні заходи.

Дуже високий рівень оцінки за шкалою К(ком) (27%) – люди є представниками групи з високим рівнем комунікативних та організаторських здібностей. Вони не втрачаються в нових ситуаціях, швидко знаходять нових друзів, постійно розширюють свої знайомства, долучаються до громадської діяльності, допомагають близьким і друзям, виявляють ініціативу у спілкуванні та залюбки беруть участь у різноманітних громадських заходах. Вони здатні приймати самостійні рішення в складних ситуаціях, але все це вони роблять не з примусу, а з внутрішніх прагнень.

Рис. 3.2. Рівень оцінок комунікативних схильностей К(ком)

Оцінюючи шкалу за коефіцієнтом організаторської схильностей К(орг), можна зробити висновок, що найбільше отриманих відповідей набрала шкала низького рівня, однакові показники набрали шкали середнього та дуже високого рівнів. Це свідчить про низький розвиток організаторських схильностей. Такі люди мають низький рівень комунікативних навичок та не проявляють організаторських здібностей. Вони можуть відчувати дискомфорт у новій компанії, важко знаходять спільну мову з людьми, уникають виступів перед аудиторією та здатність відстояти свою думку. У вільний час вони

можуть віддавати перевагу самоті, обмежують свої знайомства та переживають труднощі у встановленні нових контактів. Образи можуть сильно впливати на їх емоційний стан.

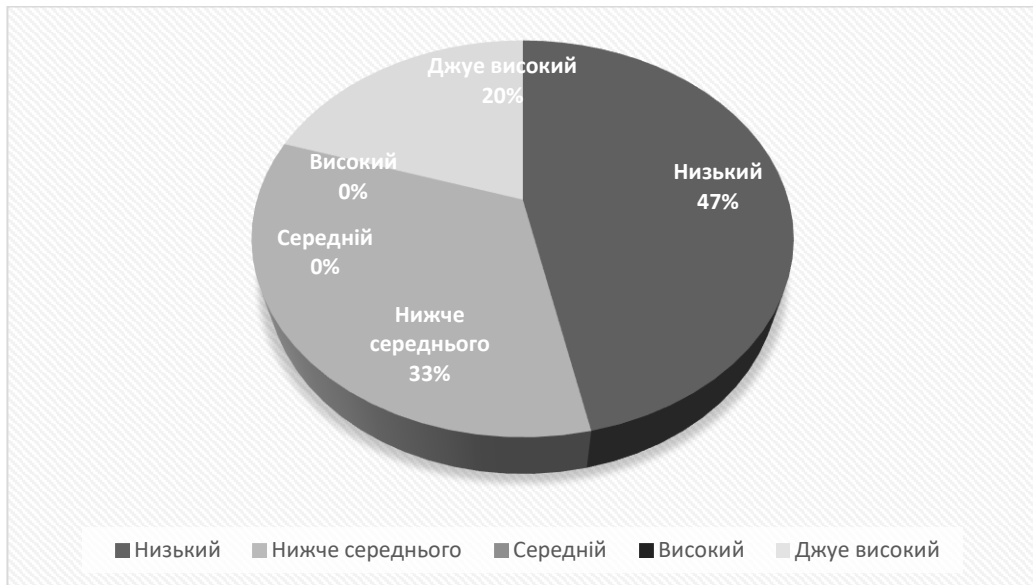

Рис. 3.3. Рівень оцінок організаторських схильностей К(орг)

Можна побачити, що рівень високих оцінок за К(ком) набагато вищий ніж К(орг), що свідчить про великий вклад кожного респондента у свою комунікативну діяльність.

Дані, які були отримані, мають констатуючий характер та вказують на рівень комунікативних та організаторських схильностей на даному етапі розвитку особистості. Якщо результати опитування є низькими, це не означає, що у людини немає потенційно необхідних схильностей. Просто, можливо, не було створених умов для їх розвитку або немає нагальної потреби отримати необхідні вміння на даний момент.

Висновки до розділу 2

1. Професійно значущі риси-якості особистості: розвинутість певних якостей, необхідних для успішної роботи в цій сфері, таких як комунікабельність, лідерські здібності, творчість, системність, ініціативність та ін. Також обсяг знань, умінь і навичок: наявність необхідних знань, які вивчені протягом навчання в університеті, умінь і навичок, які здобуваються на практиці. Освоєні норми і відібрані цінності: знання та дотримання

стандартів і норм, які діють у даній сфері, розуміння цінностей, які пов'язані з професійною діяльністю.

Всі ці складові взаємодіють між собою і впливають на готовність студента до майбутньої професії психолога.

Хоча підходи до визначення ролі креативного мислення в професійній діяльності та особистості психолога можуть різнитись, всі спроби моделювання професійної діяльності та особистості практичного психолога можна розглядати як шляхи визначення умов та чинників професіоналізації. Це означає, що креативне мислення є загальним інваріантом професіоналізму, а його розвиток може бути вивчений для майбутніх психологів. Основними чинниками розвитку креативного мислення майбутніх психологів є соціокультурна детермінація, активність особистості та структурна організація суб'єкта професіоналізації. Управління процесом розвитку креативного мислення може здійснюватися через діагностику рівня розвитку характеристик креативного мислення та психологічних чинників, а також за допомогою комплексної програми розвитку креативного мислення.

2. Результати за методикою В. В. Бойка співпадають з результатами за методикою «Рівень самоактуалізації» (САМОАЛ), що знову вказує на те, що на психологічні умови готовності студентів ВНЗ до майбутньої професійної діяльності охоплюються такими складовими, як професійно значущі риси-якості особистості, мотиви вибору професії, професійну спрямованість (позитивне ставлення до своєї професії, настановлення на продуктивну діяльність).

Розглядаючи отримані відповіді, можна зробити висновок, що найбільш важливими серед мотивів професійної діяльності для студентів-майбутніх психологів є чинники: задоволення від процесу та результатів своєї роботи; можливості самореалізації в управлінській діяльності; отримання адекватної грошової винагороди за свою роботу.

Таким чином, переважна кількість студентів мають високий рівень внутрішньої мотивації до професійної діяльності. Більше половини

респондентів орієнтовані у своїй діяльності в цілому на позитивну мотивацію і бажають позитивного впливу зі сторони органів управління освітою.

Важливим фактором у даних методиках є те, що опитувані мають змогу власноруч надати персональну оцінку своїм особистим якостям, частоту їх прояву, які й характеризують одні з психологічних чинників, що розвивають творче мислення. Відповідаючи на поставлені питання, респондент може зіштовхнутись з роздумами над проблематикою формування свого творчого потенціалу.

Підсумовуючи отримані результати, можна зробити висновок, що основними факторами розвитку креативного мислення майбутніх психологів є рівень соціокультурної детермінації, який впливає через власну активність особистості, та рівень структурної організації професійної ідентичності. Управління процесом цілеспрямованого розвитку креативного мислення можливо за умов діагностики рівня розвитку характеристик креативного мислення та психологічних факторів, а також активізації факторів шляхом впровадження комплексної програми розвитку креативного мислення.

РОЗДІЛ 3

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ТА ЗАСОБИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

3.1. Роль самоосвіти майбутнього психолога та функція інформаційно-комунікаційних технологій у цьому процесі

Однією з головних задач сучасної освіти є створення умов для самореалізації особистості студента з урахуванням його нахилів, здібностей й особливих можливостей, для розкриття його інтелектуального потенціалу, розвитку самостійності та активності, мобілізації знань і вмінь, виховання нездоланного бажання досягнення нових результатів й розвитку особистості як найвищої цінності суспільства.

Такою умовою є використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), які необхідні для збільшення можливостей та розкриття внутрішнього потенціалу майбутнього психолога. Сьогодні використання ІКТ стає незамінним помічником у вирішенні цього питання. В цьому плані важливим напрямом роботи у професійній освіті майбутніх психологів є формування прийомів самоосвітньої діяльності та самовдосконалення з використанням сучасних ІКТ як засобу підвищення ефективності самоосвітньої діяльності.

Вивчення сучасного стану самоосвітньої компетентності в напрямку використання інформаційно-комунікаційних технологій серед психологів, виявлення готовності майбутніх психологів до використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі самоосвіти, можливостей цих технологій для формування в них самоосвітньої компетентності психологів та визначення шляхів її формування сьогодні є важливими напрямами у вирішенні поставленого питання.

Самоосвіта може виконуватись високорозвиненою особистістю, діяльність якої продуктивна та творча. Тільки поглиблено займаючись самоосвітою особистість може набути важливих якостей, які в подальшому

допоможуть їй самореалізовуватися, самовдосконалюватися і займатися самовихованням. Таким чином, самоосвіта є цілеспрямованим добровільним удосконаленням особистості в сфері науки та культури за допомогою самостійної й науково-дослідницької діяльності.

Підвищення якості навчання та виховання потреби самоосвіти у ВНЗ безпосередньо залежить від рівня організації самостійної роботи студентів.

Самоосвіта – це насамперед процес свідомої самостійної пізнавальної діяльності, безперервний творчий пошук та нестримна наполегливість. Рівень самоосвіти учня, студента, викладача повинен постійно зростати. Від того, наскільки сучасний психолог вміє самореалізовуватися та наскільки він здатен до самоосвіти – напряду залежить й рівень здатності до самоосвіти його учнів і послідовників.

Як відомо, жага до знань, здатність до самоосвіти та самовдосконалення не формується в майбутнього майбутнього психолога-студента в процесі навчання. Ці якості визначаються психологічними та інтелектуальними можливостями кожної окремої особистості, та розвиваються під час роботи з джерелами інформації, аналізу та самоаналізу своєї діяльності, під час самопідготовки, використання сучасних інформаційних засобів, а також під впливом педагога-наставника.

Тож наскільки майбутній психолог буде володіти вмінням і бажанням до самоосвіти залежить не тільки від природних здібностей, а й від бажання та вміння його безпосереднього педагога, який має чималий вплив і надає особистий приклад для своїх учнів щодо прививання бажання до саморозвитку та самовдосконалення. Він також допомагає зрозуміти необхідність у саморозвитку та самовихованні.

Для розв'язання цієї проблеми велике значення має самостійна навчальна діяльність, яка здійснюється у навчальний або позанавчальний час без безпосередньої участі педагога. Вирішення поставлених задач вимагає від особистості активної розумової діяльності, самостійного виконання різноманітної складності пізнавальних завдань, застосування раніше

засвоєних знань та внесення нових власних рішень та систем розв'язань поставлених перед нею задач і завдань. На етапі виконання завдань формуються дослідницькі навички. При пошуку відповідей на поставлені питання серед великої кількості наукової інформації розвиваються критичне мислення, вміння порівнювати й аналізувати, класифікувати об'єкти та явища, мислити абстрактно. На цьому етапі роботи формуються такі риси особистості, як відповідальність за виконану роботу та самоаналіз.

На даному етапі розвитку освіти передбачається перенесення акценту з предметних знань, умінь і навичок, як основної мети навчання, на формування загально навчальних умінь, на розвиток самостійності навчальних дій. У напрямку модернізації освіти найбільш актуальними й затребуваними в суспільному житті є здатність до самовдосконалення, саморозвитку та самовиховання.

Стрімкий розвиток інформаційних технологій і впровадження їх в Україні в останні роки наклали певний відбиток на особистості сучасного студента. Великий потік інформації, реклами, застосування комп'ютерних технологій на телебаченні, електронних і комп'ютерних іграшок, популяризація соціальних мереж дуже впливають на виховання особистості та його сприйняття навколишнього світу. Виходячи з цього, в кожній сучасній людині, виникає необхідність освоювати та використовувати в практичній діяльності величезні обсяги інформації. Дуже важливо організувати процес навчання так, щоб студент активно, з зацікавленням і захопленням працював на аудиторних заняттях, бачив плоди своєї праці та мав можливість їх оцінити.

Сьогодні одним з найцікавіших напрямів системи освіти є використання інформаційно-комунікаційних технологій та мультимедіа. Ці засоби мають необмежені навчальні ресурси, які активно впливають на організацію навчального процесу, збільшуючи його можливості та розширюючи кордони. Вони стають невід'ємним компонентом освітнього процесу, додаючи до нього специфіку неподільності методів і засобів, які дозволяють активізувати аналітичну діяльність викладачів та студентів, конкретизувати методика

викладання, розкрити творчі можливості, стимулювати й розвивати мислення, сприйняття, а також пам'ять студентів.

Відомо, що різні форми самостійної діяльності мають порівняно більшу ефективність в освітньому процесі. Слід зазначити, що розвиток пізнавальних здібностей і творчої активності студента сьогодні знаходиться в прямій залежності від використання інноваційних технологій у викладанні. Під засобами інформаційно-комунікаційних технологій, у даному випадку, розуміємо програмно-апаратні комплекси та пристрої, що функціонують на базі комп'ютерної техніки, а також сучасні системи інформаційного обміну, забезпечення операцій щодо пошуку, збирання, накопичення, опрацювання, зберігання, подання й передавання інформації, які дозволяють зробити процес навчання цікавим, мобільним, диференційованим та індивідуальним [39].

До засобів ІКТ, які можна використовувати в освіті, належать: комп'ютери, комплекти термінального обладнання, локальні комп'ютерні мережі, пристрої введення-виведення інформації; засоби і пристрої маніпулювання аудіовізуальною інформацією (на базі мультимедійних технологій і систем «віртуальна реальність»); сучасні засоби телекомунікаційного зв'язку; системи штучного інтелекту, комп'ютерної графіки, програмування (мови програмування, транслятори, компілятори, операційні системи, пакети прикладних програм загального та навчального призначення тощо) [39].

Використання ІКТ дає педагогу, широкі можливості планувати час занять, стисло, обґрунтовано, але в той самий час дуже наглядно та цікаво викладати матеріал і здійснювати контроль засвоєння знань. З усього різноманіття педагогічних застосувань засобів інформаційнокомунікаційних технологій особливо потрібно виділити використання програмного забезпечення. Оскільки під час занять дуже важливо створити атмосферу інтересу до знань, прагнення шукати, досліджувати, творити, розвивати мислення, та як слід виникнення бажання поглиблення знань, умінь і навичок з теми заняття за рахунок самостійної роботи. Тому, необхідно шукати

найрізноманітніші шляхи та прийоми підтримки пізнавальних інтересів студентів у будь-якому напрямку й вигляді їх пізнавальної діяльності, та особливо за допомогою використання інформаційно-комунікаційних технологій для досягнення мети, а саме – самоосвіти.

У 2011-2012 навчальному році Міністерство освіти і науки спільно з підрозділом Microsoft Україна провело сертифікацію вчителів ряду шкіл країни, щодо визначення рівня володіння ними інформаційно-комунікаційними технологіями. Офіційні результати є досить високими, адже сертифікація виконувалась в заочному вигляді, але фактичні результати є менш втішними. А, отже, питанню підвищення рівня володіння та використання ІКТ в освіті слід приділяти велику увагу.

Що стосується сучасних студентів, то тут ситуація набагато краща. По-перше, існують навчальні предмети, що дають теоретичну підготовку та практичні навички у використанні ІКТ в освіті. По-друге, сучасні викладачі ВНЗ широко та багатогранно використовують у своїй освітній діяльності ІКТ, а отже студенти мають можливість на власні очі бачити приклади використання ІКТ в освітній діяльності. По-третє, розвиток соціальних сервісів комп'ютерних мереж, хмарних технологій тощо надають не тільки знання про ті чи інші галузі знань, а й навчають їх ефективно використовувати ці знання у навчанні. По-четверте – на самостійну роботу студентів відводиться від 30 до 50 відсотків часу. Це є днією з головних переваг використання засобів ІКТ є докорінна зміна процесу пізнання шляхом зміщення її у бік системного мислення та можливість побудови відкритої системи освіти, яка б забезпечувала кожному індивіду власну траєкторію навчання, самонавчання та самовдосконалення.

Використання інформаційнокомунікаційних технологій та мультимедіа активно впливають на організацію навчального процесу, збільшують його можливості. Також, слід пам'ятати, що придбанні знання стають власними тільки після самостійного осмислення, ув'язки з життям, перевірки у виробничих умовах. Самостійність, як і здібності, розвивається або слабшає

залежно від навколишніх умов, вольових зусиль і характеру особистості. Тож учителю необхідно повною мірою віддавати себе навчальній і виробничій діяльності, процесу самовдосконалення та самоосвіти.

3.2. Перспективи та проблеми післядипломної освіти у студентів-майбутніх психологів

В основі концептуальних засад розвитку освіти психологів на Україні, зокрема післядипломної освіти, та її інтеграції в європейський освітній простір лежать різні нормативні акти, такі як Конституція України, Національна доктрина розвитку освіти, закони "Про освіту" та "Про вищу освіту", а також положення Болонської угоди, які були прийняті з 2005 року. Виникає актуальна проблема післядипломної підготовки психологів, оскільки вона відображає сутність сучасних підходів до безперервної освіти протягом усього життя в Європі. Дослідники та практики активно обговорюють проблеми, пов'язані з цим, і шукають оптимальні шляхи їх вирішення.

Наукові праці у цій галузі охоплюють різні аспекти розробки теоретичної моделі, яка містить стандарти і вимоги до особистості психолога та його діяльності. Також вивчаються основні властивості особистості психолога або спеціальні здібності, які впливають на його ефективність. Професійна самосвідомість та самовизначення майбутніх психологів також є предметом досліджень. Окремі дослідження присвячені розробці змісту освіти психологів, створенню спеціальних форм і методів навчання, а також можливостям попереднього відбору професійно придатних кандидатів на роботу психологом.

Зокрема, наукові праці стосуються різних аспектів розробки теоретичної моделі, що містила б певні стандарти і вимоги до особистості психолога та його діяльності (Г. С. Абрамова, О. Ф. Бондаренко, І. В. Дубровіна, Л. О. Кияшко, В. Г. Панок, Є. С. Романова, Л. В. Скрипко), виділення основних властивостей особистості або спеціальних здібностей, які впливають на ефективність діяльності психолога (М. О. Амінов,

Н. В. Бачманова, М. Т. Лобова, Р. В. Овчарова, М. І. Пов'якель, М. В. Семиліт, Ю. В. Укке та ін.)[40].

Вивчення цих аспектів сприяє подальшому розвитку психологічної освіти та покращенню якості післядипломної підготовки психологів. Результати досліджень допомагають визначити стандарти і критерії професійної компетентності психологів, розробити відповідні навчальні програми і плани, а також вдосконалити методики навчання та оцінювання.

Роботи І. В. Вачкова, Є. С. Сапогової, О. А. Мальцевої та інших авторів присвячені професійному самовизначенню спеціалістів-психологів. Крім того, Л. М. Карамушка, Н. Л. Коломінський, В. Г. Панок, В. В. Рибалка, В. А. Семиченко та інші автори досліджують зміст освіти психологів та розробляють спеціальні форми і методи навчання [19]. У своїх роботах В. П. Захаров, М. С. Егорова Т. С. Яценко, І. А. Слободянюк та інші автори також звертають увагу на питання створення сприятливих умов для навчання майбутніх психологів [15]. Крім того, Ю. З. Гільбух та В. Г. Панок досліджують можливості попереднього відбору професійно придатних кандидатів на роботу психологом[41].

Дослідження також вказують на важливість розвитку професійної самосвідомості та самовизначення психологів. Це означає, що психологи повинні бути свідомі своїх професійних цінностей, принципів та етичних стандартів, а також активно працювати над розвитком власної професійної ідентичності. Це сприяє підвищенню якості їхньої роботи та впевненості у власних здібностях.

Автори зазначають, що проблема післядипломної освіти в психології має багатоаспектний характер і була розглянута на різних рівнях дослідження. Проте, підготовка майбутніх психологів в системі післядипломної освіти не була предметом окремих наукових досліджень.

Теоретичними передумовами післядипломної освіти є такі положення, як: уявлення про особливості професійної діяльності на основі загально-психологічних теорій діяльності та суб'єктної активності (К.О. Абульханова-

Славська, М. Й. Боришевський, О. М. Леонт'єв, Ю. І. Машбиць та ін.), вивчення психології людини як активного суб'єкта професійної діяльності (Є. І. Головаха, Є. О. Клімов, Л. М. Мітіна), детермінованість процесу професійного становлення ступенем усвідомленості специфіки майбутньої професії (О. Ю. Артем'єва, Д. О. Леонт'єв, І. В. Ханіна), особливості професійної діяльності та особистості практичного психолога (Г. С. Абрамова, М. О. Амінов, О. Ф. Бондаренко, І. В. Вачков, І. В. Дубровіна) та проблеми підготовки та підвищення кваліфікації психологів (Л. М. Карамушка, В. Г. Панок, В. В. Рибалка, Є. С. Романова, Н. В. Чепелева та ін.)[20].

Хоча існує велика кількість наукових робіт на тему фахової післядипломної освіти психологів, на сьогоднішній день ця проблема залишається відкритою для дослідження як на теоретичному, так і на практичному рівнях. Метою розвитку системи післядипломної освіти для психологів є створення такої системи фахової підготовки в університетах, яка базується на національних досягненнях світового значення та стандартних європейських традиціях, що забезпечує підготовку психологічних фахівців здатних до професійної діяльності на демократичних та гуманістичних засадах, здатних реалізувати функцію психологічної допомоги як пріоритетну функцію, що спрямовується на розвиток та самореалізацію особистості, задоволення її потреб, а також гармонізацію психічної сфери.

Головною метою розвитку післядипломної освіти психологів є створення системи фахової підготовки в університетах, яка базується на національних досягненнях світового значення та визнаних європейських традиціях. Ця система має сприяти формуванню психологічних фахівців, здатних працювати на основі демократичних та гуманістичних принципів, реалізовувати пріоритетну функцію психологічної допомоги, спрямовану на розвиток та самореалізацію особистості, задоволення її потреб та гармонізацію психічної сфери.

Серед основних завдань післядипломної освіти психологів можна

виділити наступні:

1. Забезпечення професійно-особистісного розвитку майбутніх психологів, використовуючи підходи, що базуються на особистісному, системному та андрагогічному підходах.

2. Адаптація змісту підготовки психологів до вимог інформаційно-технологічного суспільства та змін, що відбуваються у соціально-економічній, духовній та гуманітарній сферах і пов'язані зі зростанням напруженості у суспільстві та загостренням психологічних проблем.

3. Модернізація освітньої діяльності університетів, які підготовляють психологів, шляхом інтеграції традиційних педагогічних методів та новітніх мультимедійних навчальних технологій, а також створення нового покоління дидактичних засобів для післядипломної освіти психологів.

4. Впровадження системи практичної підготовки майбутніх психологів, яка передбачає роботу з психологічними практиками. Це дозволить студентам отримати необхідний практичний досвід у професійній галузі.

5. Удосконалення системи психологічного відбору абітурієнтів для навчання за спеціальністю "психологія" у післядипломній освіті психологів, розширення цільового прийому та впровадження підготовки психологів на основі договорів.

6. Вдосконалення мережі вищих навчальних закладів та закладів післядипломної освіти з метою створення умов для безперервної психологічної освіти.

Розвиток післядипломної освіти психологів спрямований на покращення професійної підготовки та формування компетентних фахівців, які зможуть ефективно працювати в галузі психології, сприяючи розвитку та самореалізації особистості, задоволенню її потреб та гармонізації психічної сфери.

Організація навчального процесу у закладах післядипломної освіти є дуже важливою для підвищення якості освіти та підготовки висококваліфікованих фахівців у галузі психології.

Основними аспектами покращення організації навчального процесу є:

1. Використання сучасних методів та підходів до навчання, зокрема, інтерактивних технологій, проектного навчання, кейс-методу тощо. Це дозволяє залучити студентів до активної участі у процесі навчання та забезпечити практичну спрямованість освіти.

2. Розвиток системи дистанційного навчання та використання інформаційно-комунікаційних технологій. Це дозволяє студентам отримувати доступ до навчальних матеріалів та здобувати знання в зручній для них час та місце.

3. Забезпечення індивідуального підходу до студентів та підвищення рівня науково-методичного забезпечення навчального процесу. Це дозволяє враховувати особистісні особливості та потреби студентів та забезпечити їх ефективну підготовку до професійної діяльності.

4. Розвиток практичної складової навчального процесу, зокрема, організація практик, стажувань, майстер-класів та інших форм практичної діяльності. Це дозволяє забезпечити здобуття студентами практичних навичок та досвіду, необхідних для подальшої професійної діяльності.

Психологи, які бажають отримати післядипломну освіту, можуть скористатися різними формами професійного вдосконалення, такими як перепідготовка, спеціалізація, підвищення кваліфікації та стажування. Основна форма підвищення кваліфікації психологів – це навчання в інститутах післядипломної освіти та на факультетах класичних університетів. Перепідготовка та спеціалізація фахівців з психології проводиться в педагогічних та класичних університетах, а майбутні психологи можуть отримати стажування в університетах та психологічних центрах.

Коли формується контингент студентів, які прагнуть стати фахівцями з психології, слід керуватися кількома засадами. По-перше, визначити об'єктивну потребу у фахівцях з психології, щоб запобігти перенасиченості ринку робочих місць. По-друге, підготовку майбутніх психологів слід проводити на засадах Болонського процесу. По-третє, важливо здійснювати

психологічний відбір на спеціальність «психологія», оскільки психолог-практик повинен мати спеціальні регулятивні складові, такі як комунікабельність, вміння слухати та підтримувати розмову, здатність легко встановлювати контакти, а також механізми саморегуляції та особистісний сенс, що визначають вибір цієї професії [1, с. 164-169].

Зміна системи післядипломної освіти в Україні з фокусом на її відкритість та мережну взаємодію між її структурними компонентами сприятиме тому, щоб вона стала стратегічним ресурсом для розвитку національної освіти в інформаційному суспільстві. Це також допоможе забезпечити її конкурентоспроможність на європейському ринку освітніх послуг [1].

3.3. Технології навчання та програма розвитку креативних здібностей студентів

У сучасній психології є великий інтерес до того, як створити умови для розвитку творчих здібностей студентів. Багато дослідників досліджують цей аспект, зокрема В. С. Мухіна, Н. С. Лейтес, В. В. Клименко та В. А. Роменець [15].

Так, традиційні форми навчання, які базуються на передачі знань від викладача до студента, дійсно можуть робити процес пасивним на рівні сприймання та запам'ятовування інформації. Однак, сучасні підходи до навчання прагнуть до більш активної ролі студентів у процесі здобуття знань та вмінь. Наприклад, концепція активного навчання передбачає залучення студентів до активної діяльності, досліджень, дискусій та проектної роботи. В цьому випадку допомагає студентам засвоїти матеріал та розвивати свої вміння та навички. Такий підхід сприяє розвитку творчих здібностей студентів та формує активну позицію в процесі навчання.

В. Дружинін виокремлює такі чинники зовнішнього впливу, необхідні для формування креативності у процесі навчання:

1. Відсутність регламентації предметної активності.

2. Наявність позитивного взірця творчої поведінки.
3. Створення умов для наслідування творчої поведінки й блокування проявів агресивної та деструктивної поведінки.
4. Соціальне підкріплення творчої поведінки [11].

Нерегламентованість поведінки може бути як позитивною, коли це сприяє креативності та інноваційності, так і негативною, коли це призводить до безладу та хаосу. Гармонійне оточення, що приймає та стимулює креативну поведінку, є важливим фактором розвитку творчих здібностей студентів. Креативні взірці, які створюються педагогами та учасниками групи, можуть стати інструментом для стимулювання та підтримки креативності студентів [3, с. 127].

Для активізації творчого мислення студентів викладачу необхідно впроваджувати активні методи навчання, що є, власне креативними психотехнологіями. Існують різні програми, що направлені на реалізацію творчих здібностей. Перш за все, це використання у практиці викладання різних методик активізації навчання. Серед них творчі лекції, дискусії, методики «мозкового штурму», використання кейс-методів і тренінгів технологій, ситуаційних і рольових вправ, ігрових методик навчання, методу інтелект-карт та інших методик розвитку творчого мислення в економічному навчанні, що спрямовані на розвиток дивергентного мислення та когнітивного стилю, що сприятиме розвитку особистісних компонентів творчості.

Крім цього, для розвитку творчого мислення студентів необхідно:

1. Навчити студентів сучасних методик навчання учіння або метакогнітивних навичок навчання.
2. Проводити тренінгові заняття з розвитку навичок креативного мислення.
3. Вчити працювати у творчій команді, розвивати творче мислення та креативність.

Дуже важливим напрямом є розвиток науково-дослідницьких здібностей у процесі навчання, в яких у співробітництві з викладачем,

студенти вирішують реальні проблеми, що створює вміння вести дослідження, тобто знаходити причини та наслідки певних дій. Можливо, є сенс ввести спецкурс для магістрів на кшталт «Інтелектуальні стратегії прийняття творчих рішень» або «Методика викладання, як шлях розвитку творчого мислення фахівців» і таке інше.

Важливим аспектом є забезпечення якості навчання, оцінки результативності та ефективності інноваційного підходу до навчання. Необхідно регулярно оцінювати результати навчання, адаптувати технології та методики відповідно до потреб студентів і викладачів.

Таким чином, впровадження інноваційного навчання є важливим етапом у розвитку освіти та розвитку особистості студента. Проте цей процес має бути обґрунтований і системно підходити до визначення та реалізації цілей, враховувати соціально-психологічні та технічні аспекти, забезпечувати якість навчання та оцінку результатів.

До провідних функцій інноваційного навчання можна віднести збільшення мотивації до навчання, зокрема за рахунок більш глибокого залучення студентів до процесу навчання, стимулювання саморозвитку та самостійної роботи студентів, формування культури критичного мислення та аналітичних умінь, розвиток комунікативних навичок, в тому числі міжкультурної комунікації, а також сприяння розвитку технічних та інформаційних компетенцій студентів. Усі ці функції сприяють не лише розвитку особистості студента та педагога, але і підготовці компетентних фахівців, які зможуть використовувати свої знання та навички в інноваційних проектах та розвитку науки і технологій (рис.3.1).

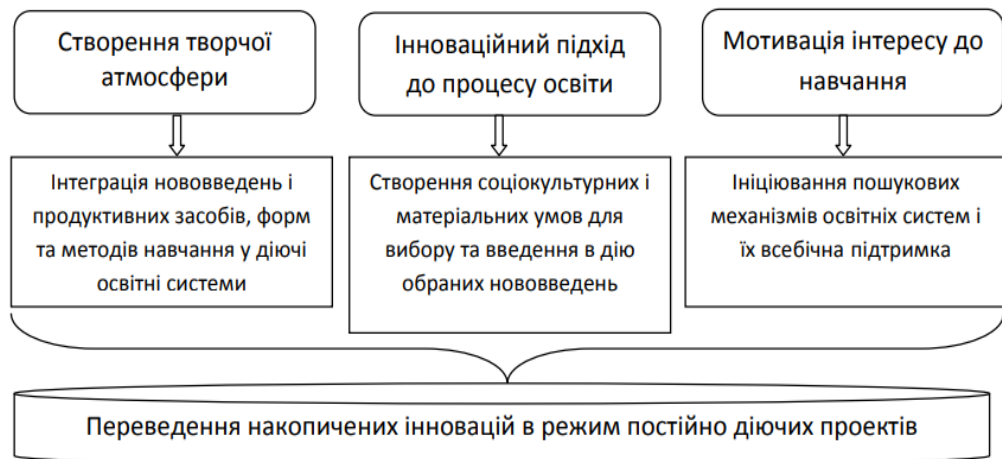

Рис. 3.1. Механізм розвитку інноваційної освіти

Можна виділити рекомендації для викладачів щодо покращення навчального процесу розвитку креативних здібностей студентів та власного вдосконалення навчання:

1. Підвищення якості освітніх послуг і забезпечення довіри до результатів навчання.
2. Отримання постійного зворотного зв'язку від учасників освітнього процесу щодо якості освіти, вчасно реагувати на ризики.
3. Постійне вдосконалення освітнього середовища, системи оцінювання учнів, педагогічну діяльність, управлінські процеси.
4. Забезпечення прозорості діяльності університету і готовності до змін в інтересах учасників освітнього процесу.

3.4. Програма оптимізації мотиваційної сфери розвитку творчого мислення студентів-майбутніх психологів

Мотивація є однією з ключових складових успішного навчання та розвитку особистості студента. Розвиток мотиваційної сфери студента пов'язаний з його усвідомленням власних цілей, інтересів та потреб. Навчальний процес повинен бути спрямований на формування та розвиток мотивації студента до навчання, розвитку його творчих здібностей, саморозвитку та самоосвіти.

Одним з важливих аспектів розвитку мотивації студента є створення відповідних умов для навчання. Важливо, щоб навчальний процес був цікавим, різноманітним та відповідав вимогам сучасного світу. Також важливо підтримувати інтерес студентів до навчання шляхом створення різних форм і методів навчання, використання сучасних технологій та інтерактивних методів.

Ще одним важливим аспектом розвитку мотивації студента є його самооцінка та рефлексія. Важливо, щоб студенти мали можливість аналізувати свої успіхи та невдачі, розуміли свої сильні та слабкі сторони, та постійно підвищували своє самовизначення та самооцінку. Також важливо підтримувати позитивний настрій та впевненість студентів у своїх можливостях.

Успішний розвиток мотиваційної сфери студента залежить від комплексного підходу до навчального процесу, який має враховувати інтереси та потреби студентів, створювати відповідні умови для навчання, підтримувати позитивний настрій та впевненість у власних можливостях [68].

С. О. Сисоева вважає, що одним з провідних мотивів розвитку особистості є бажання гармонізувати свою внутрішню сутність і забезпечити гармонію між своїм особистісним і суспільним буттям. Цей мотив набуває нового змісту на кожному етапі життя людини. Для досягнення гармонізації процесів суспільного розвитку і розвитку особистості необхідно розвивати теорію і практику освіти, підтримувати новий науковий напрям - інтегровану освітню дослідження. Освіта є важливим посередником між особистістю та суспільством, яке включає економічну, політичну, духовну та культурну сфери [50].

Сфера освіти найбільш повно відображає інтереси, потреби та запити особистості, готуючи її до життя в суспільстві та формуючи свідомість молодій людині як громадянина. Розвиток особистості засобами освіти допомагає людині розуміти та сприймати соціальні зміни та їх наслідки, а також виховує активну життєву позицію у суспільних процесах [52, с. 19].

Згідно з фундатором освітології В. О. Огнев'юком, практичне значення цієї науки полягає в тому, що вона пропонує засоби розвитку країни не через експлуатацію ресурсів та виробництво сировини, а через важливу сферу формування особистості – освіту в найширшому розумінні цього терміну. Освіта є ключовим фактором, що забезпечує відтворення суспільства і його подальший розвиток [38].

Збереження індивідуальної структури особистості, яка отримує професійну освіту, та спрямування її на взаємодію з типовою структурою становлять основну психологічну засаду формування професійної індивідуальності студентів. Успішне становлення професійної індивідуальності залежить від таких факторів, як духовний і моральний клімат в навчально-професійному середовищі, а також від того, наскільки смисловим, вільним від примусу і партнерським є співробітництво між студентами, викладачами та адміністрацією вищого навчального закладу [148, с. 71].

За різнобічними характеристиками мотиваційної сфери студентів-психологів можна зрозуміти, що є можливість виникнення психолого-педагогічних проблем. Наприклад, серед цих студентів виявлено низький рівень організованості, високий рівень особистісної тривожності, який збільшується з першого по четвертий курс, відсутність позитивної динаміки у рівні адаптивності та збільшення рівня мотивації уникнення невдач. Розвиток мотиваційної сфери особистості може бути ефективним шляхом досягнення гармонізації професійної індивідуальності. Українська дослідниця Оксана Павлівна Сергеєнкова пропонує створення розвивальних умов проектно-дослідницької діяльності студентів та розвиток стратегії професійного самопізнання як шляхи до гармонізації професійної індивідуальності та раціонального використання власного особистісного потенціалу [60].

Основою на ідеях В. В. Давидова про моделювання у навчанні [47, с. 194] та концепції О. П. Сергеєнкової щодо створення розвивальних умов проектно-дослідницької діяльності студентів, було розроблено Програму оптимізації розвитку мотиваційної сфери майбутніх психологів [61; 59].

Оптимізація – це процес, який полягає у забезпеченні оптимальних параметрів, співвідношень та можливостей для різних видів людської діяльності. Оптимізація має на меті забезпечення максимальної ефективності та доцільності у використанні ресурсів для досягнення поставлених цілей. Хоча стандартизовані види праці можуть бути легше оптимізовані, творча діяльність також може бути оптимізована шляхом забезпечення найкращих параметрів та ресурсів для досягнення мети.

Моделювання у процесі навчання розглядається з трьох аспектів: як зміст, який має бути засвоєний студентами; як спосіб пізнання, яким вони мають оволодіти; та як одна з основних учбових дій, що допомагає майбутнім психологам стати професіоналами. Особлива увага приділяється першому аспекту, а саме включенню понять «модель» і «моделювання» до змісту освіти майбутніх психологів. Це необхідно для формування науково-теоретичного типу мислення у студентів, яке дозволяє розуміти психологічну дійсність за допомогою сконструйованих у процесі розвитку психологічної науки моделей реальних явищ і процесів.

Другий аспект полягає в тому, що у сучасній науці конструювання та вивчення моделей реальних об'єктів є ключовим методом наукового пізнання. Це підкреслює важливість включення наукових моделей у зміст освіти майбутніх психологів та вивчення їх з використанням відповідної термінології та роз'ясненням понять "модель" та "моделювання". Це допоможе студентам усвідомити та оволодіти моделюванням як методом пізнання та розвинути науково-теоретичне мислення.

У навчальному процесі важливо забезпечити розвиток у студентів уміння застосовувати метод моделювання, який вони засвоїли, не лише для розвитку власної мотиваційної сфери, але й для застосування у практичній діяльності з надання психологічних послуг та допомоги населенню. Третій аспект передбачає дослідження місця і форм використання моделювання як зручного засобу наочності для виявлення та фіксації особливостей та співвідношень досліджуваних явищ, а також формування у студентів вміння

використовувати моделювання для побудови загальних схем дій та операцій, необхідних у процесі вивчення складних психологічних явищ та абстрактних понять.

Розроблена програма оптимізації розвитку мотиваційної сфери особистості є відмінним варіантом для включення у навчально-професійну діяльність студентів-психологів, оскільки не потребує додаткових спеціальних занять. Це дозволяє ефективно використовувати час і ресурси студентів, які вже зайняті вивченням широкого спектру психологічних теорій і методів. Програма дозволяє органічно вписати розвиток мотиваційної сфери у загальний навчальний процес та сприяє розвитку компетенцій студентів в цій сфері.

Розвиток саморегуляції

Під час навчання студента-психолога дуже важливо навчитися управляти своїм енергетичним потенціалом, контролювати свої емоції та зберігати здатність критично мислити та приймати рішення в стресових ситуаціях. Тому необхідно оволодіти всіма доступними засобами саморегуляції, такими як самонавіювання, самопереконавання, самонаказ, самозаохочення, самообілізація, самозаспокоєння та самокритика.

Самонавіювання або аутосугестія – це процес, за допомогою якого людина впливає на себе, щоб викликати бажані відчуття, керувати увагою, пам'яттю, емоційним настроєм тощо.

Самопереконавання полягає у переконанні самого себе в чомусь, шляхом добору відповідних доказів та аргументів, і успішність його застосування залежить від знань, логічного мислення та почуття обов'язку.

Самонаказ є своєрідним велінням самому собі і дієвим засобом управління собою в найскладніших ситуаціях, а ефективність його зростає в поєднанні з самопереконаванням.

Самозаохочення – це своєрідне підкріплення, похвала та винагорода себе за виконану роботу, які можуть бути як у словесній формі, так і вигляді матеріальних заохочень.

Самомобілізація – це приведення себе у стан повної готовності до виконання певної діяльності та налаштування себе на тривале зусилля.

Для студента-психолога надзвичайно важливо не тільки оволодіти всіма цими засобами саморегуляції, але й виробити свій власний індивідуальний стиль саморегуляції, який би відповідав його потребам та особистісним рисам. Наприклад, для одних людей ефективним засобом саморегуляції може бути самонавіювання, а для інших – самозаохочення.

При цьому важливо зазначити, що засоби саморегуляції мають бути використані у відповідній ситуації, оскільки неправильно обраний засіб може підсилити стресову реакцію, замість її зменшення.

Важливо пам'ятати, що засоби саморегуляції – це не єдине рішення для подолання стресу та покращення емоційного стану. Рекомендується поєднувати їх із здоровим способом життя, який включає правильне харчування, достатню кількість сну та відпочинку, фізичну активність та позитивні соціальні контакти.

Таким чином, для студента-психолога, як і для будь-якого фахівця, вміння саморегуляції є надзвичайно важливим. Зокрема, це допомагає зберігати емоційну стабільність та сприяє збереженню здоров'я, що є особливо важливим у вимогливій роботі з людьми. Крім того, вміння керувати своїм енергетичним потенціалом, контролювати емоції та зберігати здатність критично мислити та приймати рішення у стресових ситуаціях є необхідним для успішного виконання професійних обов'язків.

Технологія планування

Ця технологія планування своєї діяльності є досить ефективною і може допомогти досягти поставленої мети. Важливо пам'ятати, що мета повинна бути чітко сформульована, конкретна та досяжна. Добре усвідомити причини, що стимулюють до досягнення мети, допоможе зберегти мотивацію протягом усього процесу.

Оцінка і аналіз можливих шляхів досягнення мети є важливим етапом, щоб обрати найбільш ефективний та оптимальний варіант. Намітити проміжні

етапи роботи та визначити їх часову рамку допоможе уникнути втрати часу та зберегти фокус на головному завданні.

Під час реалізації плану важливо контролювати свою діяльність та використовувати зворотний зв'язок, щоб вчасно вносити корективи до процесу та досягти мети більш ефективно. Необхідно бути готовим до змін та адаптації до нових умов, щоб успішно реалізувати поставлену мету.

Планування діяльності та аналіз результатів є ключовими елементами ефективної роботи. Крім того, погоджуюсь, що розвиток волі та свідомого регулювання поведінки є важливим завданням саморозвитку будь-якої особистості, в тому числі й студента.

Є кілька способів покращення волі та саморегуляції поведінки, наприклад:

1. Розробка конкретних мет цілей та планування дій для їх досягнення.
2. Розвиток внутрішньої мотивації, а саме знайдення внутрішніх причин для досягнення мети.
3. Встановлення реалістичних термінів для досягнення мети, щоб уникнути зайвого стресу і психологічного тиску.
4. Поступове збільшення обсягу роботи, що потрібно виконати, для підвищення терпіння та витривалості.
5. Пошук підтримки та допомоги від друзів, родичів або наставників.

Важливо пам'ятати, що розвиток волі та саморегуляції поведінки – це процес, який потребує часу та зусиль. Не слід занадто суворо ставитися до себе та своїх досягнень, оскільки навіть невеликі кроки до мети є кроками до успіху.

Технологія саморозвитку волі (когнітивного контролю)

1. Щоб позбутися певних звичок або рис характеру, спостерігайте за собою протягом певного часу і чітко визначте свою мету.
2. Як сказав Лев Толстой, "бій виграє той, хто твердо вирішив виграти", тому необхідно мати впевненість у собі та в своїй здатності досягти мети і впевнено приступати до справи.

3. Шлях до усунення від недоліків полягає у заміні їх достоїнствами. Готовність до цього процесу повинна бути поступовою і максимально мало насильственою, але необхідно пам'ятати, що "шлях, посипаний квітами, ніколи не приводить до слави", як сказав Лафонтен.

4. Оволодіти трьома прийомами самовпливу – самопідбадьоренням, самопереконанням і самонаказ – це допоможе у позбавленні негативних звичок. Важливо також бачити себе як іншу людину, з якої потрібно позбутися непотрібних рис.

5. Кожну зручну нагоду потрібно використовувати, щоб виконати прийняте рішення зараз, а не потім.

6. Відступи можуть статися, але важливо не втрачати впевненість у своїй стратегічній перемозі і не ставити хрест на роботі з собою після тактичної поразки.

7. Позитивні емоції можуть стати хорошим мотиватором у здійсненні змін, тому варто підкріплювати свої перемоги приємними переживаннями. Нагородження себе за досягнутий успіх також може бути доброю стимуляцією для розвитку свого розуму.

Розвиток реалізаційної складової мотиваційної сфери особистості шляхом технології визначення пріоритетних цілей та прояснення їх у своїй свідомості

1. Підготуйте папір та олівець. Розташуйтеся у зручному місці та зосередьтеся на майбутньому житті, яке ви бажаєте мати. Спробуйте намалювати це майбутнє у вашому уявленні, враховуючи ваші мрії та бажання. Почніть зі списку того, що ви хочете досягти, ким бажаєте стати, де жити, що робити та мати. Намагайтеся записувати ваші мрії позитивними словами та будьте максимально конкретні в описі.

2. Щоб сформулювати свої мрії краще, дотримуйтеся наступних правил: (1) виражайте свої бажання у позитивних термінах; (2) будьте максимально конкретні у описі своїх мрій, уявляючи деталі; (3) міцно зосередьтеся на результаті та його відчуттях, враховуючи наслідки досягнення мети; (4)

формулюйте мету так, щоб вона залежала переважно від вас та була реально досяжною; (5) під час формулювання мети, розгляньте можливі наслідки для інших людей та навколишнього середовища.

Для більшої ефективності, можете використовувати малюнок. Він допоможе задіяти вашу сенсорну сферу та дозволить краще відобразити ваші мрії. Також, малюнок може бути корисним для тих, хто не любить писати або має труднощі з описом своїх мрій.

Пам'ятайте, що формулюючи свої мрії, вам потрібно уявляти себе в майбутньому, яке ви бажаєте мати та яке досягне для вас. Важливо бути максимально конкретним.

3. Перегляньте попередній перелік, розгляньте зображення та визначте, в якій часовій перспективі ви плануєте працювати. Чи бажаєте ви отримати всі вказані раніше результати вже завтра, чи ж, навпаки, ваші цілі стосуються далекого майбутнього? В залежності від цього, у першому випадку вам слід думати про довгострокову перспективу, а в другому - про найближчі цілі, плани та кроки. Важливо мати чітку уяву про перший та останній кроки у досягненні ваших цілей.

З усього переліку, який ви склали, виберіть чотири найважливіші цілі на цей рік. Виберіть ті цілі, досягнення яких принесе вам найбільше задоволення, ті, що найбільше вас хвилюють. Запишіть ці 4 цілі, а потім поясніть, чому вони так важливі для вас.

4. Тепер, після того, як Ви склали список із чотирьох головних, важливих цілей, Вам необхідно переглянути кожну з них згідно з правилами, які були сформульовані вище. Переконайтеся, що кожна з цілей сформульована у позитивних термінах, є конкретна і має чітке уявлення про результат. Також варто зважити, наскільки досягнення кожної з мет можливо Вам особисто і як вони відповідають етичним та екологічним принципам. Якщо Ви знайдете потребу щось виправити, необхідно внести корективи.

5. Підготуйте перелік ресурсів, якими ви володієте і які можуть допомогти вам досягти поставлених цілей. Серед них можуть бути риси

характеру, підтримка друзів, наявність фінансових ресурсів, ваш рівень освіти, енергія, доступний час та інші.

6. Спробуйте навести в приклад ті випадки зі свого життя, коли Ви відчували, що досягли успіху, будь то від вдалої відповіді на занятті або проведення часу з друзями. Які з вище перерахованих ресурсів Ви використовували найбільш ефективно? Пригадайте 3-5 таких ситуацій та зафіксуйте на папері, які свої якості, здібності та ресурси Ви використовували для досягнення успіху. Опишіть, яка це була ситуація та як саме Ви змогли досягти успіху.

7. Опишіть, які якості і риси характеру Ви повинні мати, щоб досягти своїх цілей. Можливо, Вам необхідно бути більш організованим і дисциплінованим, а можливо, навпаки, розкутим і спонтанним. Можливо, Ви хотіли б навчитися краще управляти своїм часом або збільшити свою самооцінку. Розгляньте свої переваги і недоліки, заповніть сторінку записами про те, як Ви можете поліпшити свою особистість для досягнення поставлених цілей.

8. Сформулюйте, які чинники перешкоджають Вам мати все те, що Ви мрієте про в даний момент. Які конкретні обставини, фактори або обмеження перешкоджають Вам у досягненні своїх цілей?

9. Складіть детальний план для кожної з чотирьох цілей, що ви визначили, починаючи з кінцевого результату та розробляючи крок за кроком всі необхідні дії для досягнення мети. Розгляньте кожен крок та визначте, що саме ви можете зробити вже сьогодні, щоб рухатися до своєї мети.

10. У наступному етапі потрібно розробити свою стратегію досягнення успіху, використовуючи ідеї нейролінгвістичного програмування Дж. Гріндера і Р. Бендлера, запропоновані Е. Роббінсом. Одним із методів є моделювання людини, яка вже досягла того, до чого Ви прагнете. Ці люди можуть бути Вам знайомі або відомі особистості, що мають успіхи в цій галузі.

Запишіть імена трьох або п'яти людей, які вже досягли того, що ви прагнете. Опишіть коротко їхні особистісні якості та поведінку, яка привела їх

до успіху. Потім уявіть, що кожен з цих людей збирається дати вам поради для досягнення мети. Запишіть основну ідею того, що вони можуть сказати. Запишіть усе, що приходить вам на думку, навіть якщо ви не знаєте цих людей. Потім згадайте випадок зі свого життя, коли ви досягли якогось великого успіху.

Вам потрібно закрити очі і уявити яскраву картину того, як ви досягаєте успіху. Спостерігайте, де ця картинка знаходиться у вашому уявленні, яка її якість, розмір і яскравість. Також зверніть увагу на рухи, звуки і емоції, які супроводжують цю картину. Потім згадайте свої цілі і уявіть яскраву картину того, що буде, коли ви досягнете цих цілей. Помістіть цю картину у те ж місце, де була попередня, зробіть її такою ж яскравою і реалістичною. Спостерігайте, які емоції і відчуття супроводжують цю картину.

Можливо, Ви вже відчуваєте, що Ваша впевненість в успіху зростає, порівняно з тим, коли Ви перш ніж виконати вправу. Цю вправу рекомендується повторювати регулярно, щоб Ваш мозок зміг створювати майбутні картини успіху з ще більшою легкістю, ніж вже пережитого досвіду. Чіткі внутрішні картини та переживання «потрібного майбутнього» є надзвичайно важливими.

11. Опишіть, будь ласка, як виглядатиме Ваш ідеальний день. Яке значення для Вас матимуть досягнуті цілі? З ким Ви проведете день і чим займатиметесь? Які події траплятимуться з Вами від моменту прокидання до того, як Ви знову підете спати ввечері? Що Ви будете відчувати, коли лягатимете в ліжку? Будь ласка, візьміть папір та олівець і зробіть опис цього ідеального дня.

12. Опишіть своє ідеальне оточення, наголошуючи на важливості місця без обмежень. Де ви знаходитесь - в лісі, на березі озера, у стильному офісі чи у своїй квартирі? Що вас оточує - комп'ютер, рояль, чашка кави? Хто з вами перебуває - друзі, родина, колеги? Не забувайте, що мозок потребує чіткого, ясного і фокусованого сигналу, щоб включити механізм автоматичної наведення на ціль. Всі ці вправи дуже корисні, тому важливо переглядати свої

життєві цілі регулярно і змінювати їх, якщо щось у вашому житті або у вас самого змінилося. Іноді корисно зупинитися і задуматися: "Чи до того я - теперішній - дійсно прагну?" Рекомендується мати спеціальний зошит і переглядати його щонайменше раз на півроку. Деякі японці, які вміють досягати своїх мет, витрачають 95% свого часу на планування і тільки 5% на реалізацію, що, очевидно, є дуже вигідним [42].

Розроблена програма з оптимізації мотиваційної сфери особистості може послужити основою для створення навчальної програми спецкурсу чи спецпрактикуму з психології мотивації. Ця програма може бути корисною для куратора студентської групи під час організаційно-виховної роботи, особливо на першому курсі, а також для студентських гуртків, студентського самоврядування, студентського наукового товариства тощо.

Висновки до розділу 3

1. Проблема самоосвіти майбутнього психолога має надзвичайне значення. Результати самоосвіти можуть не тільки забезпечити підвищення якості навчального процесу, а й успішну самореалізацію студента. Сьогодні навчання використанню ІКТ є одним із головних напрямів удосконалення самоосвіти майбутнього психолога. Важливу роль у цьому процесі відіграє оволодіння студентами комп'ютером, комплектами термінального обладнання, локальними комп'ютерними мережами, пристроями та засобами маніпулювання аудіовізуальною інформацією, телекомунікаційного зв'язку тощо.

Він має ще володіти навичками використання програмного забезпечення в навчальному процесі, з комп'ютерної графіки, програмування тощо. Використання ІКТ при самонавчанні створює особливе інформаційно навчальне середовище, яке стимулює інтерес і допитливість, сприяє розкриттю закладених природою потенціалів і здібностей до пізнання, творчої ініціативи, особистісному розвитку кожного індивідуума. З огляду на те, що більшість практикуючих учителів володіють ІКТ на недостатньому рівні, то

оволодіння ними інформаційними технологіями взагалі та методами практичного застосування цих технологій у самоосвітній діяльності вимагають подальшої розробки.

Надзвичайно важливою є проблема самоосвіти майбутніх психологів, результати якої можуть сприяти не тільки підвищенню якості навчального процесу, але й успішній самореалізації психолога. В сучасних умовах використання ІКТ є одним із головних напрямків удосконалення самоосвіти майбутніх психологів. Оволодіння комп'ютером, термінальним обладнанням, комп'ютерними мережами, аудіовізуальними засобами, телекомунікаційними засобами та іншими пристроями є важливою складовою процесу навчання.

Окрім того, для студента важливо володіти навичками використання різноманітного програмного забезпечення в навчальному процесі, у тому числі комп'ютерної графіки та програмування. Застосування ІКТ при самоосвіті забезпечує унікальне інформаційно-навчальне середовище, яке сприяє розвитку інтересу, допитливості та творчої ініціативи, а також допомагає виявити та розкрити потенціал кожної людини для пізнання та особистісного розвитку. Однак, багато вчителів не мають достатньої кваліфікації у використанні ІКТ, тому подальший розвиток методів застосування цих технологій у самоосвітній діяльності є необхідним.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій та мультимедіа надають великі можливості для організації навчального процесу. Однак слід пам'ятати, що набуті знання можуть стати власні тільки через самостійне осмислення, практичну взаємодію з реальним життям та використання у виробничих умовах. Розвиток самостійності та здібностей залежить від рівня волі, навколишніх умов та особистісного розвитку. Таким чином, учителю необхідно повністю зосередитись на навчальній і виробничій діяльності, процесі самовдосконалення та самоосвіти, щоб досягти успіху.

2. Щодо навчального процесу у закладах післядипломної освіти для психологів, можна сказати, що підвищення якості освіти та забезпечення її мобільності та конкурентоспроможності на ринку праці потребують

подальшого вдосконалення організації цього процесу. Підвищення кваліфікації психологів є основною формою професійного розвитку і може здійснюватися в інститутах післядипломної освіти та на факультетах класичних університетів. Перепідготовка та спеціалізація фахівців з психології проводяться в педагогічних та класичних університетах, а стажування майбутніх психологів доступні в університетах, психологічних центрах та інших відповідних закладах.

Переорієнтування системи післядипломної освіти в Україні на принципи відкритості та мережевої взаємодії між її структурними складовими створить сприятливі умови для перетворення її на важливий ресурс для стратегічного розвитку національної освіти в інформаційному суспільстві, а також допоможе здобути їй конкурентні переваги на європейському ринку освітніх послуг.

3. Творчі здібності відносяться до типу мислення, що називається дивергентним - він спрямований на генерацію широкого спектру різних рішень, що відбиваються в різних напрямках від проблеми. Натомість, конвергентне мислення спрямовано на знаходження єдиного правильного вирішення з безлічі можливих варіантів, що є типовим для нашого розумового процесу. Однак, багаточисельні тести, що використовуються для вимірювання інтелекту (IQ), не є ефективними для визначення креативності.

Для діагностики креативності використовують розділення на два види: вербальну (тобто словесне творче мислення) і невербальну (тобто образотворче творче мислення). Це розділення було обґрунтовано після виявлення зв'язку між цими видами креативності та відповідними чинниками.

4. Розроблена програма з оптимізації мотиваційної сфери особистості може послужити основою для створення навчальної програми спецкурсу чи спецпрактикуму з психології мотивації. Ця програма може бути корисною для куратора студентської групи під час організаційно-виховної роботи, особливо на першому курсі, а також для студентських гуртків, студентського самоврядування, студентського наукового товариства тощо.

ВИСНОВКИ

1. Розвиток інтелекту в молодості є важливим фактором у розвитку творчих здібностей. Інтелектуальна розвиненість, а саме критичне мислення, аналітичність, уяву, увагу, пам'ять та інші складові, становлять основу для успішної творчої діяльності. Основний напрям досліджень полягає у виявленні особистісних рис, що пов'язані з креативністю.

Творчі можливості людини є необмеженими і невичерпними, оскільки кожна людина має свій унікальний досвід та свій особистісний підхід до вирішення проблем. Тому, наразі немає однозначних висновків про те, які чинники впливають на розвиток креативності, оскільки цей процес є індивідуальним і може відрізнятися у кожної людини. Проте дослідження феномена креативного мислення у майбутніх-студентів психологів надає можливість подальшого вивчення умов його розвитку на етапі професійної підготовки в університетах.

Готовність студентів до майбутньої професійної діяльності складається з декількох складових, які взаємодіють між собою. До них можна віднести такі: мотиви вибору професії: визначення того, чому саме студент обрав цю професію і які його цілі та мотивація для досягнення успіху у цій сфері; професійна спрямованість: позитивне ставлення до обраної професії, бажання досягати високих результатів у своїй діяльності, настановлення на продуктивну діяльність.

Умови формування креативного мислення майбутніх психологів є важливою складовою їх особистості, яку визнають багато дослідників і критерієм професіоналізму. Це означає, що розвиток креативності і креативного потенціалу мислення є необхідним для успішного виконання професійних обов'язків практичного психолога.

2. Проблеми творчості, розвитку творчої особистості та творчої діяльності є актуальним предметом досліджень у психології. Узагальнення теоретичних положень з проблеми дає змогу стверджувати, що для формування творчої активності студентів важливе значення має забезпечення

певних психолого-педагогічних чинників і умов, зокрема, забезпечення свободи думки, самостійності вибору, позитивна атмосфера навчання, формування стійкої мотивації діяльності, особистісних творчих якостей, ситуації необхідності прийняття нового рішення, формування творчого системного мислення через застосування системного, особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів, домінантність пошукової пізнавальної діяльності, використання активних форм організації навчального процесу та спеціальних прийомів стимулювання.

Виконання реальних завдань з розробкою конкретних рекомендацій є ефективним методом навчання для формування творчих професійних знань у майбутніх студентів-психологів. Цей підхід дає можливість студентам не лише отримувати теоретичні знання, але й застосовувати їх на практиці, що сприяє розвитку їхньої творчої мислення і аналітичних навичок.

3. Умови формування креативного мислення майбутніх психологів. У структурі особистості практичного психолога багато дослідників визначають креативність і креативний потенціал мислення як професійно важливу складову й критерію професіоналізму.

Згідно з дослідженням, більшість студентів проявляють високий рівень внутрішньої мотивації до професійної діяльності, що означає, що вони самі зацікавлені в успішному виконанні своїх завдань. Більшість респондентів також орієнтовані на позитивну мотивацію та прагнуть отримати підтримку від управління освітою.

Розглянувши відповіді за методикою «Рівень самоактуалізації» (САМОАЛ), можна зробити висновок, що у більшій кількості респондентів зафіксовано найбільше балів за шкалою саморозуміння. Серед 30 опитуваних 14 студентів набрали максимальний рівень за шкалою. Це свідчить про те, що студент-майбутній психолог у своїй роботі буде впевнено відчувати себе у своїй практичній та науковій діяльності, адже одним з головних показників кваліфікованого психолога – це здорова психіка та врівноважена самооцінка та саморозуміння.

Результати за методикою В. В. Бойка схожі з результатами за методикою «Рівень самоактуалізації» (САМОАЛ), що знову вказує на те, що на психологічні умови готовності студентів ВНЗ до майбутньої професійної діяльності охоплюються такими складовими, як професійно значущі риси-якості особистості, мотиви вибору професії, професійну спрямованість (позитивне ставлення до своєї професії, настановлення на продуктивну діяльність).

Розглядаючи отримані відповіді, можна зробити висновок, що найбільш важливими серед мотивів професійної діяльності для студентів-майбутніх психологів є чинники: задоволення від процесу та результатів своєї роботи; можливості самореалізації в управлінській діяльності; отримання адекватної грошової винагороди за свою роботу.

Таким чином, переважна кількість студентів мають високий рівень внутрішньої мотивації до професійної діяльності. Більше половини респондентів орієнтовані у своїй діяльності в цілому на позитивну мотивацію і бажають позитивного впливу зі сторони органів управління освітою.

Важливим фактором у даних методиках є те, що опитувані мають змогу власноруч надати персональну оцінку своїм особистим якостям, частоту їх прояву, які й характеризують одні з психологічних чинників, що розвивають творче мислення. Відповідаючи на поставлені питання, респондент може зіштовхнутись з роздумами над проблематикою формування свого творчого потенціалу.

Підсумовуючи отримані результати, можна зробити висновок, що основними факторами розвитку креативного мислення майбутніх психологів є рівень соціокультурної детермінації, який впливає через власну активність особистості, та рівень структурної організації професійної ідентичності. Управління процесом цілеспрямованого розвитку креативного мислення можливо за умов діагностики рівня розвитку характеристик креативного мислення та психологічних факторів, а також активізації факторів шляхом впровадження комплексної програми розвитку креативного мислення.

4. Розроблена програма з оптимізації мотиваційної сфери особистості може послужити основою для створення навчальної програми спецкурсу чи спецпрактикуму з психології мотивації. Ця програма може бути корисною для куратора студентської групи під час організаційно-виховної роботи, особливо на першому та другому курсах, а також для студентських гуртків, студентського самоврядування, студентського наукового товариства тощо.

Сьогодні під час навчання використання ІКТ є одним із головних напрямів удосконалення самоосвіти майбутнього психолога. Важливу роль у цьому процесі відіграє оволодіння студентами комп'ютером, комплектами термінального обладнання, локальними комп'ютерними мережами, пристроями та засобами маніпулювання аудіовізуальною інформацією, телекомунікаційного зв'язку тощо.

Використання ІКТ при самонавчанні створює особливе інформаційно навчальне середовище, яке стимулює інтерес і допитливість, сприяє розкриттю закладених природою потенціалів і здібностей до пізнання, творчої ініціативи, особистісному розвитку кожного індивідуума.

Надзвичайно важливою є проблема самоосвіти майбутніх психологів, результати якої можуть сприяти не тільки підвищенню якості навчального процесу, але й успішній самореалізації психолога. В сучасних умовах використання ІКТ є одним із головних напрямків удосконалення самоосвіти майбутніх психологів.

Щодо навчального процесу у закладах післядипломної освіти для психологів, можна сказати, що підвищення якості освіти та забезпечення її мобільності та конкурентоспроможності на ринку праці потребують подальшого вдосконалення організації цього процесу. Підвищення кваліфікації психологів є основною формою професійного розвитку і може здійснюватися в інститутах післядипломної освіти та на факультетах класичних університетів. Перепідготовка та спеціалізація фахівців з психології проводяться в педагогічних та класичних університетах, а стажування майбутніх психологів доступні в університетах, психологічних

центрах та інших відповідних закладах.

Переорієнтування системи післядипломної освіти в Україні на принципи відкритості та мережевої взаємодії між її структурними складовими створить сприятливі умови для перетворення її на важливий ресурс для стратегічного розвитку національної освіти в інформаційному суспільстві, а також допоможе здобути їй конкурентні переваги на європейському ринку освітніх послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Альохіна Н. В. Дослідження мотивації навчання у вищому навчальному закладі / Н. В. Альохіна // Проблеми загальної та педагогічної психології : збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка. – Т. XII. – Ч. 6. – К., 2010. – с. 7–14.
2. Антонова Н. О. Особливості професійної мотивації студентів психологічного факультету / Н. О. Антонова // Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України/ за ред. В. О. Моляко. – Т.12. – Вип.10. – Ч.ІІ. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – 22–33 с.
3. Архипова С. П. Розвиток педагогічної творчості викладачів вищих навчальних закладів / С. П. Архипова // Нові технології навчання: наук.-метод. зб. / ред. кол.: В. О. Зайчук, О. Я. Савченко, О. Я. Ляшенко, А. М. Федяєва та ін. – К.: НМЦ ВО, 2001. – Вип. 31. – 222 с.
4. Антонішина В. Л. Визначення сутності поняття креативності в психолого-педагогічній науці / В. Л. Антонішина // Теоретико- методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 14. – Кн. 11. – С. 11 – 18.
5. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания. Л., 1968. – 304 с.
6. Альтшуллер Г. С. Творчество как точная наука. - М., 1979. – 103 с.
7. Бодалев А. А Психология личности, - М.: 1988. – 235 с.
8. Болотова А. К., Маркова И.В. Прикладная психология, - М: 2001. – 468 с.
9. Блюм Г. “Психоаналітичні теорії особистості”. Пер. з англ. – Э.: Изд-во “КСП” 1996. – 247 с.
10. Брушлинский А. В. О природных предпосылках психического развития человека. М: Знание, 1977. – 64 с.
11. Бубнов С. С. Методики диагностики ценностных ориентаций личности, М: 1995. – 483 с.

12. Вербицкий А. А. Психолого-педагогические основы образования взрослых: формы лекции в системе контекстного обучения. Новые знания. 2002. – 7-11 с.
13. Дружинин В. Н. Психология общих способностей. 2002. – 386 с.
14. Драч І. І. Розвиток творчих здібностей студентів – важлива складова підготовки майбутніх фахівців / І. І. Драч // Нові технології навчання: наук.-метод. зб. – К.: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, 2006. – Вип. 45. – 181 с.
15. Дуб В. Г. Психологічні особливості становлення ціннісно-сислової сфери майбутніх педагогів у процесі підготовки до професійної діяльності: автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія / Віра Григорівна Дуб. – К., 2015. – 20 с.
16. Егорова М. С. Сопоставление дивергентных и конвергентных способностей когнитивной сферы детей / М. С. Егорова // Вопросы психологии. – 2000. – № 1. – С. 36–46.
17. Єрмола А. М. Креативність в основі моніторингу / А. М. Єрмола // Практична психологія і соціальна робота. – 2003. – № 8. – С. 71–72.
18. Жигір В. І., Чернега О. А. Професійна педагогіка. Навчальний посібник. К. ТОВ «Кондор». 2016. – 336 с.
19. Карамушка, Л. М. (2000). Психологія управління закладами середньої освіти: Монографія. Київ: Ніка-центр. – 260 с.
20. Карамушка, Т. В. (2014). Комплекс методик для дослідження соціально-психологічних чинників формування готовності аспірантів до здійснення професійної кар'єри. – 7 с.
21. Косоротова Ю. А. Прояви стратегічних тенденцій розуміння творчих завдань молодшими підлітками. Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. За ред. Максименка С. Д. К. 2002. ч. 2. – 124–132 с.
22. Клименко В. В. Психология творчества, – Киев, 2006. – 476 с.

23. Кремень В. Г. Проект сучасної освіти: інноваційна людина / В. Г. Кремень / Рідна школа. – 2013. – № 8–9. – С. 4–11.
24. Ломбразо Ц. Гениальность и помешательство, – СПб: 1992; – 548 с.
25. Леонтьев Д. А. Очерк психологии личности / Д. А. Леонтьев. – М. : Смысл, 1997. – 64 с.
26. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. М., 1984. – 383 с.
27. Матюшкин А. М. Мышление, обучение, творчество. - М.: 2003. – 96 с.
28. Методы социальной психологии /Под ред. Е. С. Кузьмина, В. Е. Семенова, - Л: 1997. – 290 с.
29. Методики социально-психологических исследований личности и малых групп/ Сб. научных трудов под ред. А. Л. Журавлева, Е.В. Журавлевой, - М: 1995. – 339 с.
30. Моляко В. О. Психологічна теорія творчості / В. О. Моляко // Наукові записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. члена кореспондента АПН України Н. В. Чепелевої. – К.: Нора – Прінт, 2002. – Випуск 22. – 350 с.
31. Перцептивно-мисленнєві стратегії творчого конструювання інформаційних систем у на-вчальній та трудовій діяльності: монографія / В. О. Моляко, Ю. А. Гулько, Н. А. Ваганова [та ін.]; за ред. В. О. Моляко. – Київ, 2018. – 194 с.
32. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: навчальний посібник / Н. Є. Мойсеюк. – 5-е вид, доп. і пер. – К., 2007. – 656 с.
33. Маклаков А. Г. Общая психология: учебник для вузов, - Питер, 2006. – 498 с.
34. Немов Р. С. Психологія. Кн. 1. М.: ВЛАДОС, 1995. – 148 с.
35. Немов Р. С. Кн. 3. Психодіагностика. – М.: ВЛАДОС, 2003. – 25 с.
36. Николаенко Н. Н. Психология творчества, – С-П: 2007. – 220 с.

37. Нові технології навчання. Ред.кол.: Б. І. Холод, О. Я. Савченко. К. НМЦВО. 2000. 2004 с.
38. Огнев'юк В. О. Філософія освіти в структурі наукових досліджень феномену освіти / В. О. Огнев'юк // Науково-методичний журнал «Шлях освіти». – 2009. – № 4 (54). – С. 2–6.
39. Отич О. М. "Інформаційно-комунікаційні технології у забезпеченні якості освіти в суспільстві знань". – 151 с.
40. Панок В. Г. - Панок В.Г., Рудь Г. В. Психологія життєвого шляху особистості. – К.: Ніка-Центр, 2006. – 280 с.
41. Панок В. Г. Практична психологія : теоретико-методологічні засади розвитку: монографія/ В. Г. Панок; НАПН України, Укр. наук.-метод. центр практ. психології і соц. роботи. – Чернівці : Технодрук, 2010. – 486 с.
41. Пономарев Я. А. Психология творчества и педагогика, – М: 1976.
42. Подоляк Л. Г. Психологія вищої школи : практикум / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко. – К. : Каравела, 2008. – 336 с.
43. Петровский А. В. Общая психология. М.: Просвещение, 1986. – 399 с.
44. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Уч. пособие /Под ред. Д. Я. Райгородского, - Самара, 1998. – 672 с.
45. Практична психологія. Под ред. проф. С. В. Кондратьевой. – М. 1997. – 170 с.
46. Психологическая диагностика. Учебное пособие. / Под ред. К.М. Гуревича, Е. М. Борисовой. - М., 2000. – 182 с.
47. Психологический словарь / под ред. В. В. Давыдова, А. В. Запорожца, Б. Ф. Ломова и др.; Науч.-исслед. ин-т общей и педагогической психологии Акад. пед. наук СССР. – М. : Педагогика, 1983. – 448 с.
48. Рогов Е. И. Психология человека, - М: 1999. – 448 с.
49. Рубинштейн С. Л. проблемы общей психологии. – М.,1973. – 781 с.

50. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості / С. О. Сисоєва. – К. : Міленіум, 2006. – 346 с. 153. Сисоєва С. О. Суспільство й особистість: гармонізація розвитку / С. О. Сисоєва // Розвиток особистості в умовах трансформаційного суспільства : матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф., 13 груд. 2012 р. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. – С. 216–225.

51. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: підручник / С. О. Сисоєва. – К.: Міленіум, 2006. – 344 с.

52. Сисоєва С. О. Суспільство й особистість: гармонізація розвитку / С.

53. Сисоєва С. О. // Розвиток особистості в умовах трансформаційного суспільства : матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф., 13 груд. 2012 р. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. – С. 216–225.

54. Социальная психология личности. Уч. пособие/ под ред. В. А. Лабунской, - М.: 2000. – 201с.

55. Солсо Р. Л. Что такое творчество. - СПб: Питер, 2002. – 592 с.

56. Сікорський П. І. Кредитно-модульна технологія навчання. Навч. посіб. К. Вид-во Європ. Ун-ту. 2016. – 127 с.

57. Сіліна Г. О. Некоторые теоретические аспекты психологии творческой деятельности. Практична психологія і соціальна робота. 2003. – 122-125 с.

58. Сергеєнкова О. П. Самопізнання / О. П. Сергеєнкова. – Черкаси :Видавець Чабаненко Ю. А., 2011. – 334 с.

59. Сергеєнкова О. П. Професійна індивідуальність майбутніх учителів: теоретико-методологічні аспекти : монографія / О. П. Сергеєнкова. – К.:Науковий світ, 2004. – 344 с.

60. Сергеєнкова О. П. Психологія індивідуальності фахівця освітньої сфери : монографія / О. П. Сергеєнкова. – Кременчук : ПП О. П. Щербатих, 2011. – 276 с.

61. Сергеєнкова О. П. Розвивальний самомоніторинг / О. П. Сергеєнкова // Неперервна професійна освіта: теорія і практика: науково-методичний журнал. – 2004. – Додаток до випуску 2. – С. 8–41.

62. Третьяк Т. М. Батькам про розв'язування творчих задач. Обдарована дитина. 2001. – 19-25 с.
63. Торшина К. Современные исследования проблемы креативности в зарубежной психологии. Вопросы психологии. - 1998. – 36-42 с.
64. Ушаков Д. В. Творчество и «Дарвиновский» способ его описания. Психологический журнал. 2000. – 104-111 с.
65. Урбан К. К. Поощрение и поддержка креативности в школе. Иностранная психология. 1999. – 41-51 с.
66. Фетинський Н. П., Козлов В. В., Манутлов Г. М. Соціально-психологічна діагностика розвитку особистості та малих груп, М: 2002. – 339 с.
67. Чудновський В. Є. Смысл жизни: проблема относительной эмансипированности от —внешнего‖ и —внутреннего‖ // Психологический журнал. – 1995. – Т. 16.– С. 15–26.
68. Цветкова Р. И. Мотивационная сфера личности студента: условия и средства ее формирования / Р. И. Цветкова // Психологическая наука и образование. – 2006. – № 4. – С. 76–80.
69. Щрагина Л. И. Оригинальные ассоциации по сходству как компонент креативности. Психологический журнал. 2000. 73-78 с.
70. Яковлева Е. Л. Развитие творческого потенциала личности школьника. Вопросы психологии. 1996. 21-32 с.
71. Яковлева Е. Л. Психология развития творческого потенциала личности. - М.: 1997. – 224 с.
72. Ярошевский М. Г. Психология творчества и творчество в психологии, - М.: 2000. – 180 с.
73. Ярошенко В. С. Самокорекція як важлива складова формування професіоналізму майбутнього психолога/ В. С. Ярошенко// Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. В. О. Моляко. – Т. 12. – Вип. 10. – Ч. II. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – С. 441–447.

74. Яценко Т. С. Основи глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика / Т. С. Яценко. – К. : Вища шк., 2006. – 382 с.

75. Amabile T.M. The Social Psychology of Creativity. T.M. Amabile. N.Y., 1983. 415 s.

76. Assessing creativity: a guide for educators. D. Treffinger, G. Young, E. Selby, C. Shepardson. Storrs: The National Research Center on the Gifted and Talented. 2015. – 498 s.

77. Barron, Frank and David M. Harrington. Creativity, Intelligence and Personality. Annual Review of Psychology. 1981. V 32. P. 498-507.

78. Sternberg R.J. Beyond IQ: A triarchic theory of human intelligence.

R.J. Sternberg. New York: Cambridge University Press. 1985. – 411 s.

79. Rotbenberg A. Psychopathology and creative cognition. A comparison of hospitalized patients, Nobel laureates and controls. Archives of General Psychiatry. 1983. V. 40. N 9. P. 586-598.

Всього джерел: 79

Джерел за останні п'ять років – 25 (15, 18, 20, 23, 31, 46)

Джерел зарубіжних авторів за останні п'ять років – 6 (76, 54, 56, 47, 33, 72).

Джерел українських авторів за останні п'ять років – 12 (1, 2, 15, 18, 20, 23, 31, 46, 30)

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика «Рівень самоактуалізації» (САМОАЛ) А. В. Лазуткіна в адаптації Н. Ф. Калиною

Інструкція:

1. Одержати опитувач САМОАЛ, з допомогою якого проводиться дослідження.

2. З двох варіантів тверджень вибрати те, яке Вам більше подобається чи більш збігається з Вашими уявленнями, більш точно відображає Вашу оцінку. Необхідно вказати, що тут немає добрих чи поганих, правильних чи неправильних відповідей.

3. Порівняти отриманий результат із загальним ключем № 1 та показниками ключа № 2 (за кожною з 11 шкал) і підрахувати свій результат.

4. Визначити рівень самоактуалізації у відсотках.

5. На основі проведеного дослідження оформити письмовий звіт.

Ключ № 1. Прагнення до самоактуалізації виявляється такими пунктами тесту:

1. Б	16. Б	31. Б	46. Б	61. А	76. А	91. А
2. А	17. Б	32. А	47. А	62. Б	77. Б	92. А
3. Б	18. А	33. Б	48. А	63. Б	78. Б	93. А
4. Б	19. Б	34. Б	49. Б	64. Б	79. Б	94. А
5. Б	20. Б	35. А	50. Б	65. Б	80. А	95. А
6. Б	21. А	36. Б	51. Б	66. Б	81. Б	96. Б
7. А	22. Б	37. Б	52. А	67. Б	82. Б	97. Б
8. Б	23. Б	38. Б	53. А	68. Б	83. Б	98. Б
9. А	24. Б	39. А	54. Б	69. А	84. А	99. А
10. А	25. А	40. Б	55. Б	70. Б	85. А	100. Б
11. А	26. Б	41. А	56. Б	71. Б	86. А	

12. Б 27. А 42. А 57. Б 72. А 87. Б
 13. А 28. А 43. Б 58. А 73. А 88. А
 14. Б 29. Б 44. А 59. А 74. Б 89. Б
 15. А 30. А 45. А 60. Б 75. А 90. А

Оціночна шкала. Кількість збігів відповідей з ключем № 1 визначає загальний рівень самоактуалізації особи у відсотках.

Ключ № 2. Окремі шкали опитувача САМОАЛ подані в таких пунктах:

1. *Орієнтація в часі:* 1. Б, 11. А, 17. Б, 24. Б, 27. А, 36. Б, 54. Б, 63. Б, 73. А, 80. А.

2. *Цінності:* 2. А, 16. Б, 18. А, 25. А, 28. А, 37. Б, 45. А, 55. Б, 61. А, 64. Б, 72. А, 81. Б, 85. А, 96. Б, 98. Б.

3. *Погляд на природу людини:* 7. А, 15. А, 23. Б, 41. А, 50. Б, 59. А, 69. А, 76. А, 82. Б, 86. А.

4. *Потреба в пізнанні:* 8. Б, 24. Б, 29. Б, 33. Б, 42. А, 51. Б, 53. А, 54. Б, 60. Б, 70. Б.

5. *Креативність (прагнення до творчості):* 9. А, 13. А, 16. Б, 25. А, 28. А, 33. Б, 34. Б, 43. Б, 52. А, 55. Б, 61. А, 64. Б, 70. Б, 71. Б, 77. Б.

6. *Автономність:* 5. Б, 9. А, 10. А, 26. Б, 31. Б, 32. А, 37. Б, 44. А, 56. Б, 66. Б, 68. Б, 74. Б, 75. А, 87. Б, 92. А.

7. *Спонтанність:* 5. Б, 21. А, 31. Б, 38. Б, 39. А, 48. А, 57. Б, 67. Б, 74. Б, 83. Б, 89. Б, 91. А, 92. А, 94. А.

8. *Саморозуміння:* 4. Б, 13. А, 20. Б, 30. А, 31. Б, 38. Б, 47. А, 66. Б, 79. Б, 93. А.

9. *Аутосимпатія:* 6. Б, 14. Б, 21. А, 22. Б, 32. А, 40. Б, 49. Б, 58. А, 67. Б, 68. Б, 79. Б, 84. А, 89. Б, 95. А, 97. Б.

10. *Контактність:* 10. А, 29. Б, 35. А, 46. Б, 48. А, 53. А, 62. Б, 78. Б, 90. А, 92. А.

11. *Гнучкість в спілкуванні:* 3. Б, 10. А, 12. Б, 19. Б, 29. Б, 32. А, 46. Б, 48. А, 65. Б, 99. А.

Оціночна шкала. Результат 0-5 балів свідчить про низький рівень досягнень за даною шкалою, показник 5-10 балів – середній рівень розвитку, 10-15 балів – високий рівень самоактуалізації.

Примітка. Шкали 1, 3, 4, 8, 10 і 11 мають по 10 пунктів, а інші – по 15. Для того, щоб можна було порівняти отримані результати, кількість балів за цими шкалами слід помножити на 1,5. Можна одержати результат у відсотках: 15 балів (максимум за кожною шкалою) – 100%, а число набраних балів – X%.

Додаток Б

Методика «Мотивація професійної діяльності» К. Замфіра –

А. О. Реана

Інструкція. Прочитайте перераховані нижче мотиви професійної діяльності та дайте оцінку їх значущості для Вас за п'ятибальною шкалою.

№ з/п	Мотиви діяльності	У дуже незначній мірі	У достатньо незначній мірі	У значній мірі	У достатньо великій мірі	У дуже значній мірі
1	Грошове забезпечення					
2	Прагнення до просування по роботі					
3	Прагнення уникнення критики зі сторони керівника					
4	Прагнення уникати можливих покарань чи неприємностей					
5	Потреба у досягненні соціального престижу та поваги оточуючих					
6	Задоволення від самого процесу та результату роботи					
7	Можливість найбільш повної самореалізації саме в цій діяльності					

Обробка. Підраховуються показники внутрішньої мотивації (ВМ), зовнішньої позитивної (ЗПМ) та зовнішньої негативної (ЗНМ) у відповідності до наступних ключів:

$$\text{ВМ} = (\text{оцінка пункту 6} + \text{оцінка пункту 7}) / 2$$

$$\text{ЗПМ} = (\text{оцінка п. 1} + \text{оцінка п. 2} + \text{оцінка п.5}) / 3$$

$$\text{ЗНМ} = (\text{оцінка п. 3} + \text{оцінка п.4}) / 2$$

Показником значущості кожного типу мотивації буде число, яке знаходиться у межах від 1 до 5 (у тому числі можливо і дробове).

Методика «Діагностика рівня емпатичних здібностей» - В. В. Бойка

Інструкція. Якщо ви згодні з даними твердженнями, ставте в бланку відповідей поруч з їхніми номерами знак «+», якщо не згодні, — то знак «-».

Обробка результатів. Нижче наводиться «ключ» у вигляді шести шкал з номерами визначених тверджень. Номери першого стовпчика в бланку для відповідей відповідають номеру шкали. Підраховується число відповідей, що відповідають «ключу» кожної шкали (по горизонталі), і записується у графу «Кількість балів».

Кожна відповідь, що збіглася, з урахуванням знака оцінюється в 1 бал. Потім визначається загальна сума балів.

Ключ:

1 +	7 +	13 -	19 +	25 +	31 -
2 -	8 +	14 -	20 +	26 -	32 +
3 -	9 +	15 +	21 +	27 +	33 -
4 +	10 -	16 -	22 -	28 -	34 -
5 +	11 -	17 -	23 -	29 -	35 -
6 +	12 +	18 +	24 -	30 +	36 -

Аналізуються показники окремих шкал і загальна сумарна оцінка рівня емпатії. Оцінки по кожній шкалі можуть варіюватися від 0 до 6 балів і вказують на значущість конкретного параметра (каналу) у структурі емпатії. Шкальні оцінки виконують допоміжну роль в інтерпретації основного показника — рівня емпатії. Сумарний показник може теоретично змінюватися в межах від 0 до 36 балів.

При сумарному рівні по всіх шкалах діагностується:

- дуже високий рівень — 30—36 балів;
- середній рівень — 22-29 балів;
- нижчий від середнього — 15—21 бал;
- дуже низький рівень — 0—14 балів.

Методика “Виявлення комунікативних і організаторських здібностей (КОЗ-2)” - Б. Федоришин

Інструкція. Перед вами 40 запитань, на кожне з яких треба дати відповідь «так» або «ні». Час виконання методики – 10–15 хвилин.

Обробка результатів:

Комунікативні схильності: “Так” – 1, 5, 9, 13, 17, 21, 25, 29, 33, 37;

“Ні” – 3, 7, 11, 15, 19, 23, 27, 31, 35, 39.

Організаторські схильності: “Так” – 2, 6, 10, 14, 20, 22, 26, 30, 34, 38;

“Ні” – 4, 8, 12, 16, 20, 24, 28, 32, 36, 40.

Коефіцієнт комунікативних або організаторських схильностей K – це відношення кількості відповідей, що збігаються з ключем, до числа 20: $K = x/20$

Показники, близькі до 1, свідчать про високий рівень комунікативних чи організаторських схильностей; близькі до 0 – про низький рівень.

Оцінний коефіцієнт (K) – це первинна кількісна характеристика. Для якісної стандартизації результатів дослідження використовуються шкали оцінок, в яких тому чи іншому діапазону кількісних показників K відповідає визначена оцінка.

Користуючись формулою, вираховуємо: $K(\text{ком}) = 19/20 = 0,95$
і $K(\text{орг}) = 16/20 = 0,8$

Записуємо результати досліджень у бланк відповідей і порівнюємо їх зі шкалами оцінок комунікативних та організаторських схильностей.

Шкала оцінок комунікативних та організаторських здібностей за методикою (КОЗ-2)” - Б. Федоришин

Рівень	Низький	Нижче середнього	Середній	Високий	Дуже високий
Оцінка	1	2	3	4	5
Коефіцієнт K (ком)	0,10 – 0,45	0,46 – 0,55	0,56 – 0,65	0,66 – 0,75	0,75 - 1
Коефіцієнт K (орг)	0,20 – 0,55	0,56 – 0,65	0,66 – 0,70	0,71 – 0,80	0,77 - 1

**Отримані відповіді за методикою «Рівень самоактуалізації»
(САМОАЛ) А. В. Лазуткіна в адаптації Н. Ф. Калиною**

Отримані дані респондентів	Оціночна шкала опитування (за ключем №2)										
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
1	10,5	11	4,5	5	9	7	5	9	7	3	3
2	10,5	13	10,5	7,5	12	7	6	12	11	7,5	5
3	10,5	11	7,5	3	9	11	9	13,5	11	7,5	6
4	10,5	11	4,5	3	8	10	10	13,5	10	10,5	7
5	1,5	9	10,5	6	9	8	9	7,5	3	9	8
6	12	10	9	10,5	11	8	7	18	13	10,5	7
7	10,5	10	4,5	7,5	9	6	7	9	7	3	3
8	9	10	7,5	7,5	7	8	10	12	9	10,5	5
9	12	9	9	10,5	10	7	7	13	13	10,5	7
10	9	10	9	10,5	11	8	7	18	13	9	7
11	10,5	12	9	7	5	9	7	3	7,5	3	3
12	10,5	13	10,5	7,5	10	7	6	12	11	7,5	5
13	9	11	7,5	3	8	11	9	13,5	11	7,5	5
14	7,5	11	4,5	3	8	10	10	13,5	10	10,5	7
15	3	9	10,5	6	9	8	9	7,5	3	6	8
16	7,5	11	4,5	5	9	7	4	6	7	3	3
17	12	10	9	10,5	10	7	7	12	13	10,5	7
18	10,5	10	4,5	7,5	8	5	7	9	7	9	3
19	9	10	7,5	3	8	10	10	9	12	10,5	5
20	10,5	13	10,5	7,5	12	7	6	12	11	7,5	3
21	10,5	11	7,5	9	10	9	10	10	7	7,5	5
22	1,5	9	10,5	4	9	8	9	9	3	9	8
23	10,5	10	9	7,5	9	6	10	9	7	9	3
24	10,5	13	10,5	7,5	12	8	6	12	11	7,5	5
25	10,5	11	4,5	5	9	7	5	9	7	3	3
26	7	11	5	3	9	11	9	13,5	11	7,5	5
27	3	11	4,5	3	8	10	10	9	10	10,5	5
28	1,5	9	10,5	4	9	8	9	7,5	3	9	8
29	12	10	9	10,5	11	8	7	18	10	6	7
30	10,5	11	4,5	5	9	7	5	9	7	3	3

Отримані відповіді за методикою «Діагностика рівня емпатичних здібностей» - В. В. Бойка

Отримані дані респондентів	Оціночна шкала опитування						Загальна сумарна оцінка
	Раціональна	Емоційна	Інтуїтивна	Емпатична	Проникна	Ідентифікація	
1.	2	2	5	3	3	4	19 балів
2.	5	5	4	5	3	3	25 балів
3.	1	4	4	5	4	6	21 бал
4.	4	4	5	3	4	3	23 бали
5.	5	3	1	6	5	2	22 бали
6.	2	4	3	1	4	6	20 балів
7.	3	1	4	2	4	3	17 балів
8.	1	3	1	4	6	4	19 балів
9.	4	3	4	2	5	5	23 бали
10.	4	5	2	3	6	2	22 бали
11.	3	1	5	3	1	5	18 бали
12.	2	2	3	5	4	3	19 балів
13.	5	5	5	4	3	2	24 бали
14.	1	5	2	5	4	6	23 бали
15.	4	4	4	3	2	3	20 балів
16.	5	3	1	5	4	2	20 балів
17.	3	1	2	4	5	3	17 балів
18.	1	3	1	4	6	4	19 балів
19.	4	3	4	5	2	5	23 бали
20.	4	2	5	3	3	4	21 бал
21.	5	6	4	6	3	5	29 балів
22.	4	5	4	3	4	3	23 бали
23.	2	4	3	1	4	6	20 балів
24.	3	1	4	5	4	1	18 балів
25.	5	3	4	2	5	6	25 балів
26.	2	2	5	3	2	4	18 балів
27.	5	5	4	5	3	2	24 бали
28.	1	4	1	5	4	6	21 бал
29.	5	5	5	3	4	3	25 балів
30.	2	4	3	2	4	6	21 бал

Результати за методикою “Виявлення комунікативних і організаторських здібностей (КОЗ-2)” - Б. Федоришин

№	Шкала даних комунікативних схильностей	Шкала даних організаторських схильностей
1.	0,55	0,65
2.	1,00	0,80
3.	0,25	0,55
4.	0,60	0,45
5.	0,10	0,65
6.	0,65	0,55
7.	0,90	0,55
8.	0,80	0,65
9.	0,40	0,65
10.	1,00	0,65
11.	0,60	0,80
12.	0,10	0,50
13.	0,65	0,65
14.	0,25	0,45
15.	0,45	0,55
16.	0,55	0,80
17.	1,00	0,65
18.	0,25	0,55
19.	0,60	0,55
20.	0,25	0,65
21.	0,65	0,65
22.	0,90	0,65
23.	0,85	0,25
24.	0,40	0,80
25.	1,00	0,45
26.	0,60	0,80
27.	0,10	0,55
28.	0,65	0,55
29.	0,25	0,45
30.	0,45	0,80

ВІДГУК НАУКОВОГО КЕРІВНИКА НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Студентки 4 курсу заочної форми Гуцуляк Юлії Ярославівни

СВО «бакалавр», спеціальності 053 «Психологія»

На тему «Психологічні умови розвитку творчого мислення студентів – майбутніх психологів»

Оцінка основних параметрів роботи за шкалою («5», «4», «3», «2»):

1. Логічність структури та плану 4-5
2. Відповідність змісту роботи плану 5
3. Повнота розкриття теми (за розділами) 1) 4-5 2) 4 3) 5
4. Висновки та рекомендації 4
5. Самостійність та оригінальність роботи 5
6. Достатність фактичного матеріалу (статистика, ілюстрації, тощо) 5
7. Підбір використаних джерел інформації 5
8. Глибина опрацювання джерел 5
9. Оформлення роботи 4
10. Своєчасність виконання роботи 4-5

Додаткові параметри, які характерні для дисципліни, теми, або роботи – на розсуд керівника:

11. _____

12. _____

Необхідні коментарі, зауваження, пропозиції та рекомендації керівника кваліфікаційної роботи:

Бакалаврська робота Гуцуляк Ю.Я. виконана на достатньому кваліфікаційному рівні. Студентка час від часу контактувала з науковим керівником, проте з ряду особистих причин, в т.ч. і через неухважність, цей контакт був утруднений. Тому, попри неодноразове редагування тексту бакалаврської роботи, там залишилося чимало змістових і технічних неточностей, які зменшують позитивне враження від виконаної роботи.

Робота рекомендована до захисту з попередньою оцінкою 88 балів (добре).

Науковий керівник

О.В. Петрунко

РЕФЕРАТ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ «ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ»

Виконала: Гуцуляк Юлія Ярославівна
Науковий керівник: Петрунько Ольга Володимирівна

У сучасному суспільстві підготовка фахівців орієнтована на формування у людини творчого мислення, потреби постійно самовдосконалюватись і самостійно поповнювати свої знання. Підготовка майбутніх психологів покликана забезпечити високий рівень їх освіченості, соціальної активності та спрямована на розвиток етичних почуттів, емоційної культури і творчого початку, тобто тих якостей особистості, які сприятимуть підвищенню рівня готовності майбутніх психологів до виконання своїх професійних зобов'язань.

Актуальність і доцільність дослідження проблеми психологічних умов розвитку творчого мислення студентів-майбутніх психологів зумовлені специфікою їхньої діяльності. Динамічні перетворення, які відбуваються в економічному, політичному, соціальному житті нашої країни, посилюють потребу в діяльних, творчомислячих фахівцях, здатних самостійно висувати й вирішувати багатоаспектні завдання в нестандартних умовах професійної діяльності.

Отже, важливого теоретичного і прикладного значення набуває поглиблене вивчення сутності та структури мотиваційної сфери особистості, обґрунтування чинників, критеріїв, показників, умов, засобів, властивостей, індивідуально-типологічних особливостей розвитку мотиваційної сфери особистості студента-психолога.

Мета дослідження — теоретично та емпірично дослідити психологічні умови розвитку творчого мислення студентів-майбутніх психологів.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз психологічних умов розвитку творчих здібностей студентів-майбутніх психологів та теоретично дослідити формування творчого мислення студентів у процесі навчання.
2. Проаналізувати проблему психологічних умов формування творчого мислення студентів.
3. Провести емпіричне дослідження умов розвитку творчого мислення студентів-майбутніх психологів.
4. Надати рекомендації студентам та викладачам для покращення умов розвитку творчих здібностей студентів-майбутніх психологів.

Об'єкт дослідження: Творче мислення студентів-майбутніх психологів.

Предмет дослідження: Психологічні умови розвитку творчого мислення студентів-майбутніх психологів.

У **вступі** обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи; розкрито методологічні та теоретичні засади дослідження, висвітлено наукову новизну і практичне значення кваліфікаційної роботи; наведено відомості про результат дослідження, їх

висвітлення у публікаціях, представлено дані щодо структури й обсягу кваліфікаційної роботи.

У першому розділі **«Теоретичні основи формування творчого мислення студентів-майбутніх психологів»** проаналізовано основні підходи до вивчення основ розвитку творчих здібностей студентів. Дослідження та висновки авторів дозволяють виділити основні складові творчого потенціалу: інтенсивно-пошукова мотивація, пізнавальна активність, самостійність та незалежність, чутливість до продуктів розумових процесів.

Навчальна технологія описує цілісний алгоритм організації ефективного процесу засвоєння знань, який включає в себе оптимальну комбінацію основних компонентів навчання, таких як зміст, прийоми та методи, форми та засоби.

Розглянуто запропоновану технологію професійної освіти – професійно-креативне навчання, що включає дві складові: пошуково-дослідницьку та науково-дослідницьку.

Проаналізовано психологічні чинники розвитку творчого мислення студентів-майбутніх психологів у процесі навчання та виділено механізм розвитку творчих здібностей: на підставі загальної обдарованості під впливом мікросередовища та наслідування формується система мотивів та певних властивостей особистості, у подальшому розвитку обдарованість перетворюється на «актуальну» креативність.

Аналіз поняття «проблем формування творчого розвитку особистості» дає підстави розглядати його як внутрішню психічну передумову, що актуалізує процес розвитку особистості та детермінує напрям і характер його протікання. Психологічні чинники розвитку творчої сфери особистості виділені на основі логіки освітнього процесу та алгоритму функціонування мотиваційної сфери особистості.

У другому розділі **«Емпіричне дослідження впливу психологічних умов на розвиток творчого мислення студентів-майбутніх психологів»** висвітлено організаційно-методичні засади діагностичного дослідження особливостей творчої сфери студентів-психологів за окремими показниками, подано аналіз результатів дослідження.

Згідно з дослідженням, більшість студентів проявляють високий рівень внутрішньої мотивації до професійної діяльності, що означає, що вони самі зацікавлені в успішному виконанні своїх завдань. Більшість респондентів також орієнтовані на позитивну мотивацію та прагнуть отримати підтримку від управління освітою.

Розглянувши відповіді за методикою «Рівень самоактуалізації» (САМОАЛ), можна зробити висновок, що у більшості респондентів зафіксовано найбільше балів за шкалою саморозуміння. Серед 30 опитуваних 14 студентів набрали максимальний рівень за шкалою. Це свідчить про те, що студент-майбутній психолог у своїй роботі буде впевнено відчувати себе у своїй практичній та науковій діяльності, адже одним з головних показників кваліфікованого психолога – це здорова психіка та врівноважена самооцінка та саморозуміння.

Результати за методикою В. В. Бойка схожі з результатами за методикою «Рівень самоактуалізації» (САМОАЛ), що знову вказує на те, що на психологічні умови готовності студентів ВНЗ до майбутньої професійної діяльності охоплюються такими складовими, як професійно значущі риси-якості особистості, мотиви вибору професії, професійну спрямованість (позитивне ставлення до своєї професії, настановлення на продуктивну діяльність).

Розглядаючи отримані відповіді, можна зробити висновок, що найбільш важливими серед мотивів професійної діяльності для студентів-майбутніх психологів є чинники: задоволення від процесу та результатів своєї роботи; можливості самореалізації в управлінській діяльності; отримання адекватної грошової винагороди за свою роботу.

Отримані дані за методикою “Виявлення комунікативних і організаторських здібностей (КОЗ-2)” - Б. Федоришин свідчать про велике розшарування отриманих відповідей. Однакове середнє значення відповідей респондентів за коефіцієнтом комунікативних схильностей – К(ком) набрали шкали: низька та середня. Дуже високий рівень оцінки за шкалою К(ком) (27%) – люди є представниками групи з високим рівнем комунікативних та організаторських здібностей.

Ті, хто отримав оцінку “5” (дуже високий рівень), цих людей можна віднести до групи з найбільш високим рівнем комунікативних та організаторських здібностей. Вони здатні швидко орієнтуватись у складних ситуаціях, поводитись впевнено в новому колективі, проявляти ініціативу, приймати самостійні рішення та відстоювати свою думку. Такі люди відчують себе комфортно в незнайомій компанії, вміють організовувати різноманітні ігри та колективні заходи.

У третьому розділі **«Психологічні умови та засоби розвитку творчого мислення майбутніх психологів»** розроблено програма з оптимізації мотиваційної сфери особистості може послужити основою для створення навчальної програми спецкурсу чи спецпрактикуму з психології мотивації. Ця програма може бути корисною для куратора студентської групи під час організаційно-виховної роботи, особливо на першому курсі, а також для студентських гуртків, студентського самоврядування, студентського наукового товариства тощо.

В програмі з оптимізації мотиваційної сфери особистості висвітлено: розвиток саморегуляції (самонавіювання та аутосугестія, самопереконавання, самонаказ, самозаохочення, самообілізація), технологія планування. Способи покращення волі та саморегуляції: розробка конкретних мет цілей планування дій для їх досягнення; розвиток внутрішньої мотивації; встановлення реалістичних термінів для досягнення мети, щоб уникнути зайвого стресу і психологічного тиску; поступове збільшення обсягу робит, що потрібно виконати, для підвищення терпіння та витривалості; пошук підтримки та допомоги від друзів, родичів або наставників.

Також подано «Технологію саморозвитку волі (когнітивного контролю)» та «Технологію розвитку релізаційної складової мотиваційної

сфери особистості шляхом технології визначення пріоритетних цілей та прояснення їх у своїй свідомості»

Розглянуто питання актуальності ІКТ під час навчання використання. ІКТ є одним із головних напрямів удосконалення самоосвіти майбутнього психолога. Важливу роль у цьому процесі відіграє оволодіння студентами комп'ютером, комплектами термінального обладнання, локальними комп'ютерними мережами, пристроями та засобами маніпулювання аудіовізуальною інформацією, телекомунікаційного зв'язку тощо. Використання ІКТ при самонавчанні створює особливе інформаційно навчальне середовище, яке стимулює інтерес і допитливість, сприяє розкриттю закладених природою потенціалів і здібностей до пізнання, творчої ініціативи, особистісному розвитку кожного індивідуума.

Підсумком кваліфікаційного дослідження стала розроблена програма оптимізації психологічних умов та засобів розвитку творчого мислення студентів-майбутніх, що складається з двох блоків: інформаційного та розвивального. Розроблена програма органічно вписується у навчально-професійну діяльність студентів-психологів.

РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну роботу студентки 4 курсу спеціальності 053 «Психологія»
Університету економіки і права «КРОК»
Гуцуляк Юлії Ярославівни, виконану на тему:
«Психологічні умови розвитку творчого мислення
студентів-майбутніх психологів»

Актуальність бакалаврського дослідження Гуцуляк Ю.Я. полягає в тому, що в сучасному суспільстві підготовка фахівців гуманітарної сфери, у т.ч. психологів, орієнтована на формування в них творчого, рефлексивного мислення, потреби в самовдосконаленні та в постійній самоосвіті, якнайповнішого використання свого творчого потенціалу. Творче мислення гарантує високий рівень соціально-психологічного самопочуття психологів і, відповідно, високу якість надаваної ними психологічної допомоги населенню, чого надзвичайно потребує сучасне українське суспільство.

Зміст кваліфікаційної роботи відповідає затвердженій темі та поставленим дослідницьким завданням. Робота належно структурована і містить усі необхідні структурні компоненти: вступ, три розділи, висновки до розділів, загальні висновки, список використаної літератури та додатки. Авторкою опрацьовано належну кількість першоджерел та продемонстровано достатню здатність організувати і проводити емпіричне дослідження з використанням валідних методів психодіагностики.

Робота має наукову новизну (розширює наукові уявлення про творчий потенціал особистості та можливості його розвитку на засадах саморозвитку і самоосвіти) та практичне значення (розроблено програму з оптимізації розвитку творчого мислення студентів-майбутніх психологів, зібрано матеріали, які можна використовувати у безпосередній практиці майбутніх фахівців у психологічній практиці). Також робота містить необхідні математичні розрахунки з інтерпретаціями і узагальненнями, необхідний мінімум висновків та рекомендацій.

Бакалаврська робота Гуцуляк Ю.Я. виконана на належному рівні з дотриманням основних кваліфікаційних вимог до бакалаврських робіт і може бути допущена до захисту.

Рецензент:

канд. психол.наук
(науковий ступінь, вчене звання)

Никоненко О.В.
(прізвище, ім'я, по-батькові)

05.06.2023
(Дата)

(Підпис)